UNIVERSITY OF HELSINKI

https://helda.helsinki.fi

Diskurssianalyysi: Discourse analysis

Pälli, Pekka; Lillqvist, Ella

Luodonpää-Manni, Milla; Hamunen, Markus; Konstenius, Reetta; Miestamo, Matti; Nikanne, Urpo ...

2020-12-15

http://hdl.handle.net/10138/324366

Pälli, P & Lillqvist, E 2020, Diskurssianalyysi. julkaisussa M Luodonpää-Manni, M Hamunen, R Konstenius, M Miestamo, U Nikanne & K Sinnemäki (toim), Kielentutkimuksen menetelmiä II. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, Sivut 374-411. https://doi.org/10.21435/skst.1457

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository. https://helda.helsinki.fi
This is an electronic reprint of the original article.
This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.
Please cite the original version.

Luku 6 Diskurssianalyysi

Pekka Pälli
https://orcid.org/0000-0003-0287-8813

Ella Lillqvist
https://orcid.org/0000-0001-7419-4491

Mikä?

Diskurssianalyysi on väljä, tieteenalarajat ylittävä tutkimusalue, jota yhdistää kiinnostus siihen, mitä kielellä tehdään ja miten kieli ja sen käyttö yhdistyvät muihin yhteiskunnallisiin ja sosiaalisiin rakenteisiin. Diskurssianalyysi on ennen kaikkea empiirinen, luonnolliseen kielenkäyttöön kohdistuva analyysitapa, jossa ensisijaisena tulkinnan kohteena on se, miten asiat sanotaan, eikä niinkään se, mitä sanotaan. Diskurssianalyysi on riippumaton tulkittavana olevan aineiston kielimuodosta, ja tutkimuskohteena olevaa ilmiötä ymmärtääkseen diskurssianalyytikko voi käyttää aineistonaan erilaisia kielimuotoja samaan aikaan.

Katso myös:

Johdannon luku 1.6. Miten kielitieteen menetelmillä voidaan vastata ihmiskunnan suuriin haasteisiin?

Luku 20 Tekstintutkimus

Luku 22 Keskustelunanalyysi ja vuorovaikutuslingvistiikka

1. Johdanto

Zellig Harrisin vuonna 1952 uutena analyysimenetelmänä esittelemä diskurssianalyysi perustui siihen ajatukseen, että kielitieteessä – ja kielen kuvauksessa – käytetyt perinteiset kategoriat fonologia (äänneoppi), morfologia (muoto-oppi), leksikologia (sanaoppi) ja syntaksi (lauseoppi) eivät mahdollista lausetta laajempien yksiköiden mielekästä kuvaamista. Niinpä tarvittiin syntaktista tasoa laajempi käsitteellinen kategoria, joksi Harris esitteli diskurssin. Kun siis esimerkiksi sanastontutkijan analyysin kohde oli sanataso ja syntaktikon lausetaso, diskurssin analyysin kohteeksi asettui loogisesti diskurssin taso eli kokonaisuus, joka on laajempi kuin vain lause tai virke. Tässä mielessä diskurssianalyysin historia on vahvasti lingvistinen.

Nykyisin diskurssi käsitetään kuitenkin yleisesti eri tavalla: voisimme määritellä sen yleisellä tasolla sosiaalisen toiminnan ja kielenkäytön yhteenkietoutumiseksi. Diskurssianalyysi on siis sellaista kielenkäytön tutkimusta, jossa kielellinen tulkinta yhdistetään sosiaalisen toiminnan tarkasteluun. Brian Paltridge (2012, 2) ilmaisee tällaisen diskurssianalyysin yleisen tehtävän onnistuneesti todetessaan, että diskurssianalyysin tavoitteena on yhdistää kielen säännönmukaisuuksia sosiaalisen toiminnan ja kontekstin säännönmukaisuuksiin. Ensisijaisena tavoitteena on ymmärtää, mitä kielellä tehdään ja millaiseen sosiaaliseen toimintaan se yhdistyy.

Tässä artikkelissa avaamme diskurssianalyysin taustoja ja niihin liittyviä teoreettis-metodologisia sitoumuksia. Yhdymme diskurssianalyysin yleiseen näkemykseen, jonka mukaan diskurssianalyysi ei ole yksi yhtenäinen metodi vaan paremminkin orientaatio tutkia sosiaalisen todellisuuden ilmiöitä ja sosiaalista toimintaa kielenkäytön kautta (van Dijk 1997). Tarkemmat analyysin metodit täytyy valita esimerkiksi aineistotyypin ja tutkimuksen tavoitteen mukaan. Osin tämän vuoksi onkin viime vuosina yleistynyt *diskurssianalyysin* sijasta käytettävä nimitys *diskurssintutkimus* (engl. *discourse studies*) (esim. Angermuller, Maingueneau & Wodak 2014; Wodak & Meyer 2016 [2001]). Mielestämme moninaisuudesta huolimatta on kuitenkin aiheellista puhua diskurssianalyysista myös omana metodisena otteenaan; se on varsin vakiintunut useilla

tieteenaloilla, ja sillä on myös yhteisiä peruspilareita. Näistä olennaisimmat ovat käsitys siitä, että tulkinnan kohteena on todellinen kielenkäyttö, ja siitä, että kielenkäytön nähdään paitsi heijastavan myös rakentavan sosiaalista todellisuutta (ks. Johdannon luku 2 tässä kirjassa).

Käsittelemme eritoten asioita, joiden katsomme olevan yhteisiä diskurssianalyysin erilaisissa toteutustavoissa. Diskurssianalyysia harjoittavina tutkijoina, opettajina ja aikoinaan myös opiskelijoina saamamme kokemuksen perusteella haluamme painottaa myös diskurssianalyysin tekemisen käytännön näkökulmaa, eli pyrimme antamaan lukijalle käytännön välineitä aineiston analysointiin. Vaikka kaikki esittelemämme työkalut eivät ole kaikille diskurssianalyysin tekijöille tärkeitä tai edes käyttökelpoisia, tavoitteemme on kuitenkin kirjoittaa niin, että lukija saisi metodisia mahdollisuuksia ryhtyä rakentamaan oman tutkimuksensa analyysia.

Tämä artikkeli etenee seuraavasti: Ensin, osassa kaksi, käsittelemme diskurssianalyysin moninaista historiaa, lähtökohtia ja teoriataustaa niin maailmalla kuin Suomessa. Osassa kolme käymme läpi eri suuntausten lähtökohtia sekä mahdollisia aineistoja ja analyysin työkaluja. Analyysin keskeisiä käsitteitä on kootusti selitetty myös taulukossa 1. Sen jälkeen konkretisoimme näiden työkalujen käyttöä kahden pidemmän aineistoesimerkin avulla. Lopussa on yhteenveto sekä suositeltua lisälukemistoa.

Mihin?

Diskurssianalyysi voi kohdistua yhtä lailla puhuttuun kuin kirjoitettuun kieleen, tai sen aineisto voi olla näiden kielellisten modaliteettien ohessa tavalla tai toisella visuaalinen. Usein diskurssianalyysi yhdistyy ainakin mielikuvissa laadulliseen analyysiin, mutta yhä yleisempää on myös korpuslingvististen määrällisten menetelmien soveltaminen. Diskurssianalyysi sopii metodiksi erityisesti sellaisiin tutkimusasetelmiin, joissa keskeistä on saada tietoa jonkin ilmiön, asian tai käytännön yhteiskunnallisesta tai kulttuurisesta ymmärryksestä ja kielen roolista tuon ymmärryksen tuottajana.

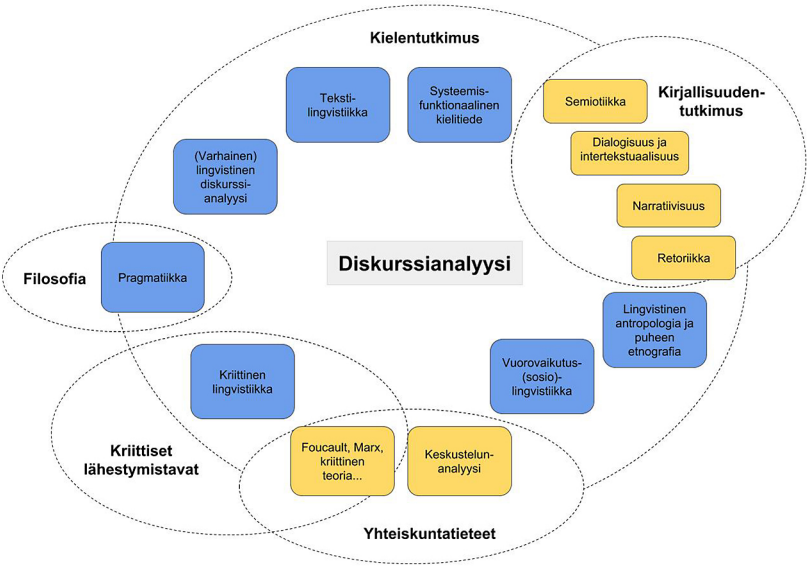
2. Diskurssianalyysin historiaa ja taustaa

2.1. Diskurssianalyysin alkutaival

Kielentutkimuksellisesti käsite *diskurssianalyysi* voidaan jäljittää Harrisin (1952) *Language*-lehdessä julkaistuun artikkeliin "Discourse analysis", jossa Harris ehdotti *diskurssianalyysia* nimitykseksi tietylle metodille, joka tarkastelee puheen tai kirjoituksen kielellisten rakenneyksiköiden yhdistelmää, sidosteista kokonaisuutta (engl. *connected speech/discourse*). Vaikkakin nykyinen ja varsinkin yhteiskuntatieteissä vakiintunut käsitys korostaa *diskurssin* olevan nimenomaan tulkinnallinen, abstrakti käsite, alkuperäinen kielitieteellinen näkemys siis viittasi *diskurssilla* olemassa olevaan kielelliseen kokonaisuuteen. Diskurssianalyysilla ja *diskurssi*-käsitteen ymmärryksellä on kuitenkin useita historiallisia juuria, joita kuvaamme alla (kuva 1). Historiallisten vaikutteiden ja juurten moninaisuus avaa osaltaan ymmärrystä myös nykypäivän diskurssianalyysi(e)n moninaisuuteen.

Harrisin kanssa samoihin aikoihin, jo 1930-luvulta lopulta alkaen, filosofiassa oli vakiinnuttanut jalansijaa niin kutsuttu arkikielen filosofia, jolla oli ja on huomattavia vaikutuksia diskurssianalyyttiseen metodiin. Arkikielen filosofiassa (esim. Wittgenstein 2001 [1953]) painotettiin ajatusta merkityksestä käyttönä, ja kielitieteellisessä metodiikassa tämä painotus sai myöhemmän diskurssianalyysin kannalta vaikutusvaltaisimman muotoilun kielifilosofi J. L. Austinin puheaktiteoriassa (Austin 1962) ja sitä täydentävissä näkemyksissä (esim. Searle 1975). Puheaktiteorian kantava ajatus on se, että kielenkäyttö on toimintaa ja tekoja, eli se on seurauksellista, usein jopa todellisuutta muuttavaa tekemistä. Tämä keskeinen ajatus leimaa myös tämän päivän erilaisia diskurssianalyyttisia tutkimusotteita.

Puheaktiteoriaa voidaan pitää modernin lingvistisen pragmatiikan lähtölaukauksena, ja diskurssianalyysiin se kietoutui erityisesti 1970-luvulta alkaen harjoitetussa erilaisten kielenkäyttötilanteiden, voittopuolisesti nimenomaan keskustelutilanteiden, kuten luokkahuonekeskusteluiden (Sinclair & Coulthard 1975), tutkimuksessa. Nämä diskurssianalyysit siis tyypillisesti sovelsivat pragmatiikkaa, lähinnä

Kuva 1. Diskurssianalyysin vaikutteita. Kuvassa asiaa lähestytään kielentutkimuslähtöisesti niin, että kielentutkimuksen alueelle (iso ympyrä pohjalla) on tullut vaikutteita ulkopuolelta: filosofiasta, yhteiskuntatieteistä ja kirjallisuudentutkimuksesta (keltaisella merkityt alat). Sinisellä merkityt alat ovat ensin kehittyneet osaksi kielitiedettä ja sitten vaikuttaneet myös diskurssianalyysiin. Näiden vaikutteiden lisäksi syvemmällä, tieteenfilosofian tasolla on huomattava sosiaalisen konstruktionismin (esim. Berger & Luckmann 1966) vaikutus.

puheaktiteoriaa, suullisissa vuorovaikutustilanteissa ilmenevien kielellisten tekojen analyysiin.

Diskurssianalyysi, joka 1970-luvulla vähitellen nosti päätään omana nimikkeenään, lainasi metodeja pragmatiikan lisäksi myös sosiolingvistiikan piirissä syntyneistä puheen etnografiasta ja lingvistisestä antropologiasta (Hymes 1974) sekä vuorovaikutussosiolingvistiikasta (Gumperz 1982), joissa oli olennaista eritellä sitä, kuinka tilannekontekstin tekijät vaikuttavat kieleen. Puheen etnografian vaikutukset ovat hyvin selvästi näkyvissä myös 2000-luvun diskurssianalyysissa, jossa etnografiaa hyödynnetään esimerkiksi Hymesin oppeihin perustuen (Blommaert 2009). Yleisemminkin voi sanoa, että diskurssianalyysi laajasti ottaen

jakaa puheen etnografian ja vuorovaikutussosiolingvistiikan keskeisen metodisen kiinnostuksen tilannekontekstin tekijöiden erittelyyn (ks. Lingvistinen etnografia toimintayhteisöissä; Sosiolingvistiikka tk.).

Pragmatiikan ja sosiolingvistiikan lisäksi alun perin sosiologian alueella syntynyt keskustelunanalyysi (ks. Keskustelunanalyysi ja vuorovaikutuslingvistiikka tk.) on ollut diskurssianalyysin kehityksessä tärkeä tutkimuksellinen lähimaasto. Myös diskurssianalyysissa toki jo 1970-luvulla tutkittiin keskusteluja, mutta pääpaino oli melko jähmeästi keskustelussa käytettyjen puheaktien ja keskustelujen kielellisen rakenteen kuvauksessa, kun taas keskustelunanalyysi keskittyi vuorovaikutuksen sosiaalisuuden kuvaukseen. Diskurssianalyysin kehityksen kannalta on joka tapauksessa hyvin olennaista, että vähitellen diskurssianalyysi (tai diskurssintutkimus) ja keskustelunanalyysi ovat monilta osin kietoutuneet toisiinsa. Tätä seikkaa havainnollistaa se, että keskustelunanalyysin käyttäminen tai soveltaminen on yleistä diskurssintutkimuksen valtalehdissä (esim. *Discourse Studies*, *Discourse & Society*, *Discourse and Communication* tai *Text & Talk*) julkaistuissa artikkeleissa.

1970- ja 1980-luvuilla syntyi, ehkä implisiittisestikin, näkemys, että diskurssianalyysi on lähinnä puhutun kielen tutkimusta ja että *diskurssi* merkitsee puhetta tai keskustelua nimenomaan puhuttuna kielenä. Historiallisia jälkiä tästä löytyy vieläkin. Usein kategoriat *teksti* ja *diskurssi* rinnastetaan esimerkiksi opintokokonaisuuksien tai tutkimussuuntausten nimissä siten, että puhutaan tekstin- ja diskurssintutkimuksesta (ks. Tekstintutkimus tk.). Implisiittisesti viitataan jonkinlaiseen jakolinjaan, joka on olemassa erityisesti kielentutkijoiden keskuudessa; sen sijaan yhteiskuntatieteiden parissa tehdyn diskurssianalyysin nimityksiä aineistotyyppi tai kielimuoto (puhuttu tai kirjoitettu) ei näytä ohjaavan samalla tavoin. Varsinkin kansainvälisesti katsoen vaikuttaa kuitenkin siltä, että *diskurssianalyysin* (tai *diskurssintutkimuksen*) käsitteen ala on nykyisin sellainen, että se kattaa kaikenlaisen kielenkäytön.

2.2. Kielellisestä rakenteesta kohti yhteiskunnallis-sosiaalisia tulkintoja

Tekstien ja diskurssin tutkimuksen historiaan liittyy kiinnostavia rinnakkaisia kehityskulkuja, joista erityisen mielenkiintoisia nykypäivän ymmärryksen kannalta tekee niiden konvergenssi ja osin sulautuminen yhteen – ainakin siinä mielessä, että erilaiset ja erilaisista traditioista kasvaneet tutkimusotteet ovat tulleet osaksi diskurssintutkimusta. Lyhyesti voi sanoa, että 1970- ja 1980-luvuilla diskurssianalyysi eri muodoissaan oli painottunut kielen merkitysresurssien erittelyyn ja niiden toiminnan logiikan esittelyyn (esim. Brown & Yule 1983; Schiffrin 1994), kun taas sittemmin diskurssianalyysi kehittyi kohti sellaista painotusta, jossa ensisijainen analyysin kohde on yhteiskunta tai sosiaaliset ilmiöt ja jossa kielen merkitysresurssit ovat välineitä näiden ilmiöiden tarkastelussa.

Kehitystä kuvaa hyvin yhden diskurssintutkimuksen merkittävän suunnannäyttäjän, Teun van Dijkin tuotanto. Van Dijk tuli 1970-luvulla tunnetuksi erityisesti tekstien kieliopillisten rakenteiden, eritoten merkitysrakenteiden tutkijana (esim. van Dijk 1972; 1977). Sittemmin, 1980-luvulta alkaen, van Dijk siirtyi tutkimaan painokkaasti yhteiskunnallisia aiheita. 1980-luvun loppupuolella voimistui yleisemminkin se näkemys, että diskurssianalyysissa ei ensisijaisesti ole kyse kielen vaan nimenomaan yhteiskunnan analyysista. Van Dijkin lisäksi merkittävistä diskurssianalyysin suunnannäyttäjistä samansuuntainen kehityskulku, lingvistisen analyysin yhteiskunnallistuminen, näkyy esimerkiksi Norman Faircloughin ja Ruth Wodakin analyyseissa ja niiden kohdeyleisöissä.

Yhteiskunnallisuus ei toki ollut 1980-luvulla diskurssianalyysiin kehitetty uusi mauste. Jo 1970-luvulla kehittynyt kriittinen lingvistiikka oli painokkaan yhteiskunnallista ja poliittista (esim. Fowler, Hodge, Kress & Trew 1979), ja varsinkin kriittisenä diskurssianalyysina myöhemmin tunnetuksi tullut diskurssianalyysin muoto on monilta osin luontevaa jatkumoa kriittiselle lingvistiikalle. 1970-luvun kriittinen lingvistiikka myös hyödynsi tekstisemanttisia, erityisesti kirjoitettujen tekstien analyysiin kehitettyjä välineitä, joista tunnetuimpana ja eniten

sovellettuna – ja ehkä myös kokonaisvaltaisimpana – voitaneen pitää M. A. K. Hallidayn systeemis-funktionaalista lähestymistapaa kielen kuvaukseen (Halliday 1994 [1985]). Hallidayn lähestymistavan merkityksellisyyttä yhtenä diskurssianalyysin päämetodina on korostanut ennen kaikkea se, että varsinkin Faircloughin (esim. 1992; 2001 [1989]; 2003) hahmottelema kriittisen diskurssianalyysin analyysitapa nojaa vahvasti systeemis-funktionaaliseen kielenkuvauksen malliin.

Nykypäivän diskurssianalyysia on hyvin vaikea nähdä pelkästään kielitieteellisenä metodina, sillä diskurssianalyyttisen metodiikan kehitykseen vaikutti voimakkaasti 1970- ja 1980-lukujen yhteiskuntatieteiden niin kutsuttu kielellinen käänne eli sen tieteenfilosofisen käsityksen yleistyminen, että kieli rakentaa eikä vain heijasta todellisuutta ja on näin ollen tärkeä yhteiskunnallisen analyysin kohde. Tämä käsitys erosi merkittävästi aiemmista yhteiskuntatieteissä vallalla olleista positivistisista näkökulmista (ks. Johdannon luku 2 tk.). Käsitys vaikutti olennaisesti muun muassa näkemykseen siitä, mitä erilaisista kielellisistä aineistoista, kuten haastatteluista, voi tai kannattaa päätellä.

Metodisesti yhteiskuntatieteellisellä diskurssianalyysilla oli kuitenkin alkuvaiheissaan suhteellisen vähän yhteistä kielitieteellisen diskurssianalyysin kanssa. Käytännön työkaluja aineiston tulkintaan lainattiin sen sijaan esimerkiksi retoriikasta ja etnometodologisesta keskustelunanalyysista (ks. esim. Potter & Wetherell 1987). Osassa yhteiskuntatieteellistä diskurssianalyysia vaikutti – ja vaikuttaa edelleen – vahvana myös esimerkiksi foucault'laiseksi kutsuttu perinne (esim. Foucault 1970), jossa kielenkäyttöä tarkastellaan hyvin abstraktisti makrotasolta. Foucault'laisessa näkökulmassa diskurssi ymmärretään käsitteellisesti yhteiskunnallis-historiallisena ilmiönä, ja diskurssin analyysia voi edustaa esimerkiksi juuri jonkin tähdellisen yhteiskunnallisen ilmiön synnyn ja muotoutumisen analyysi.

2.3. Teoriataustan ja kielikäsityksen muovautuminen

Yhteiskuntatieteellisen diskurssianalyysin tärkeä anti kielitieteelliselle diskurssianalyysille koskee teoreettista taustaa. Diskurssianalyysin

teoriatausta – sen kielikäsitys – perustuu pitkälti yhteiskunnallisen ja sosiaalisen todellisuuden rakentumista käsittelevään tieteenfilosofiaan (esim. Berger & Luckmann 1966; Foucault 1970), jonka yhteiskuntatieteiden kielellinen käänne toi mukanaan. Tämä sosiaalisena konstruktionismina tunnettu teoria (tai teoriat) (ks. esim. Burr 2015 [1995]) on oppi todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta – ja siinä mielessä kielestä, että todellisuuden nähdään rakentuvan sosiaalisesti kielen avulla. Sosiaalinen konstruktionismi on sittemmin yleisesti hyväksytty diskurssianalyysin lähtökohdaksi myös kielitieteellisesti painottuneissa suuntauksissa.

Toinen tärkeä diskurssianalyyttista tutkimusta laajasti yhdistävä, suoremmin kieli-, kirjallisuus- ja viestintätieteiden omaan teoriakehitykseen liittyvä näkemys perustuu kielen ja merkityksen dialogisuuden ja kontekstuaalisuuden periaatteisiin, joita on muotoiltu esimerkiksi bahtinilaisessa dialogismissa (Bahtin 1981; 1986 [1953]) sekä sille monissa kohdin sukua olevassa jälkistrukturalismissa (esim. Barthes 1993). Kokoavasti sanoen dialogististen ja jälkistrukturalististen näkökulmien diskurssianalyysiin jättämä jälki koskee erityisesti sekä merkitysten dynaamisuuden, vuorovaikutuksellisuuden ja kontekstisidonnaisuuden korostusta että *tekijän* (tai *puhujan*) käsitteen haastamista siten, että kieltä ja kielenkäyttöä ei yksioikoisesti yhdistetä kieltä käyttävään yksilöön.

Diskurssianalyysin metodiikka on muutoinkin kuin teoriamielessä saanut tärkeitä vaikutteita ja tutkimuksellisia käsitteitä ja työkaluja kirjallisuudentutkimuksen piiristä. Esimerkiksi nimenomaan Barthes (1993) kuten myös Genette (1972) ovat antaneet diskurssianalyysille eväitä tulkita tekstin ja sen tekijyyden ja erilaisten kerronnan ”äänien” suhteita, ja ylipäätään narratiivien ja niiden rakenteiden tutkimus (ks. De Fina & Georgakapoulou 2015) on ollut ja on edelleen yksi keskeinen diskurssianalyytikkojen tutkimuskohde. Intertekstuaalisuus ja tekstien moniäänisyys (Kristeva 1986 [1966]; Bahtin 1981) ovat niin ikään merkittäviä analyysin kohteita ja analyyttisia kehikkoja diskurssianalyysille. Myös *genre* eli *tekstilaji* (ks. Mäntynen, Shore & Solin 2006; Heikkinen, Voutilainen, Lauerma, Tiililä & Lounela 2012) on keskeinen käsite kirjallisuudentutkimuksen lisäksi diskurssianalyysissa.

2.4. Diskurssianalyysin suomalaista historiaa

Diskurssianalyysi, nimenomaan nimillä *diskurssianalyysi* tai *diskurssintutkimus*, ei vakiintunut kovin nopeasti osaksi suomalaista kielentutkimusta. Erilaisia kielenkäytön ilmiöitä kyllä tarkasteltiin monilla kielentutkimuksen alueilla siten, että myös kansainvälisiä pragmaattisia ja diskurssianalyyttisia teorioita ja käsitteitä hyödynnettiin, mutta jälkeenpäin tarkasteltuna vaikuttaa siltä, että sen enempää pragmatiikka kuin diskurssianalyysikaan eivät hevin päässeet kielentutkimuksen alueen kaanoniin. Keskusteluntutkimus sen sijaan vakiinnutti oman asemansa esimerkiksi lukuisten suomen kielen tutkijoiden opinnäytetöissä jo 1980-luvun lopulta alkaen. 1990-luvulle ajoittuu joukko tekstintutkimuksen aluetta paaluttaneita suomen kielen tutkimuksia, jotka esittelivät ansiokkaasti diskurssintutkimuksellisia ajatuksia esimerkiksi kriittisestä diskurssianalyyttisesta tulkinnasta ja systeemis-funktionaalisen lingvistiikan soveltamisesta suomenkielisiin aineistoihin (esim. Karvonen 1995; Heikkinen 1999). Tutkimusalueen ja metodin nimitykset *diskurssianalyysi* tai *diskurssintutkimus* alkoivat yleistyä Suomessa kuitenkin vasta 2000-luvulle tultaessa (esim. Pälli 2003); joskin edelleen 2000-luvun alkupuolella näyttää kielentutkijoiden keskuudessa olleen yleinen tapa käytännössä määrittää tutkimuksen ala sen edustaman aineistotyypin kautta siten, että tekstiaineistoja sisältävät tutkimukset ovat olleet suomalaisittain tekstintutkimusta ja keskusteluaineistoja käyttävät tutkimukset keskusteluntutkimusta. Muuta puhuttua kieltä (esim. suulliset haastattelut) aineistoinaan käyttäneet tutkimukset perustuivat pääosin muihin, esimerkiksi sosiolingvistisiin metodeihin, mikä on sikäli yllättävää, että eri tieteenalat huomioon ottaen puhutun kielen haastatteluaineistot ovat hyvin tyypillinen diskurssianalyysin aineistomuoto.

Omaa kieltänsä diskurssianalyysin yleistymisestä metodisena otteena kertoo se, että ensimmäinen diskurssianalyyttinen suomenkielinen kielentutkimuksellisiin tarpeisiin kirjoitettu oppikirja, *Kurssi kohti diskurssia*, ilmestyi vasta 2009 (Pietikäinen & Mäntynen 2009). Tarpeesta suomenkieliselle oppikirjalle viestii, että kirjaan on vuoteen 2020 mennessä viitattu jo yli 1000 kertaa (Google Scholar).

Oppikirjatasolla kuitenkin ylivoimaisesti merkittävin yleinen diskurssianalyyttista tutkimusta suomeksi esittelevä teos lienee Arja Jokisen, Kirsi Juhilan ja Eero Suonisen *Diskurssianalyysin aakkoset* (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993), jossa esitellään sosiaalisen konstruktionismin teoriaan perustuvaa diskurssianalyysia. Painokkaan sijan oppikirjassa sai erityisesti niin sanotun Loughborough'n koulukunnan (esim. Potter & Wetherell 1987) diskursiivisen (sosiaali)psykologian sen aikaisen työkalupakin sisältö. Samojen kirjoittajien *Diskurssianalyysi liikkeessä* (Jokinen, Juhila & Suoninen 1999) puolestaan heijasteli diskurssianalyysin kehityssuuntia edelleen Loughborough'n koulukunnan diskurssianalyytikoiden näkemyksiä seuraillen. Sama kirjoittajatiimi on jatkanut arvokasta, varsinkin yhteiskuntatieteilijöille suunnattua metodin esittelyä myös 2016 julkaistussa oppikirjassa *Diskurssianalyysi* (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016).

Olennaista alan suomalaisesta kehityksestä on todeta, että 2000-luvulla diskurssintutkimukselliset otteet ovat tulleet Suomessa hyvin yleisiksi ihmisiä, kulttuuria ja yhteiskuntaa eri tavoin tarkastelevissa tieteissä. Kielitieteellinen perusta on monitieteiselläkin alueella edelleen erittäin tärkeä, ja esimerkiksi kielitieteisiin pohjautuvissa käsitteissä ja kielentutkimuksen piirissä syntyneissä teorioissa ja metodeissa on varmasti vieläkin paljon potentiaalia, jota yhteiskuntatieteellisesti suuntautunut diskurssianalyysi voi hyödyntää. Mainittakoon esimerkkinä syntaktis-semanttinen temaattisten roolien analyysi ja siihen liittyvä verbisemanttinen argumenttianalyysi, joka voisi soveltua uutena ja jännittävänäkin analyysikehikkona monenlaisiin toimintaa ja sen seurauksellisuutta pohtiviin analyyseihin. Vastaavasti esimerkiksi käyttäytymistieteissä, johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa tai vaikkapa viestintä- ja mediatutkimuksessa on ollut jo pitkään vireillä tieteellisiä keskusteluja, jotka voivat edistää myös enemmän kielentutkimuksellisista lähtökohdista ponnistavaa diskurssianalyysia. Tällaisista voisi yhtenä esimerkkinä mainita niin sanotut käytäntöteoreettiset tutkimusotteet, joissa tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä tarkastellaan sosiaalisena käytäntönä ja tilanteisena sosiaalisena, kielellisenä, kehollisena ja materiaalisena toimintana.

Kyse on toki yleisemmästä kuin vain suomalaisesta kehityskulusta, ja toisaalta Suomessa kuten muuallakin on näkyvissä merkkejä siitä,

kuinka ilmiöpohjaisuus[1] osittain korvaa tieteenalaluokituksia esimerkiksi monitieteisten tutkimusryhmien muodossa. Diskurssin eli kielenkäytön ja sosiaalisen toiminnan yhteenkietoutuneisuuden analyysi on hedelmällinen maasto tällaiselle tieteenalarajat ylittävälle yhteistyölle.

Mitä tutkitaan?

Diskurssianalyyttisen tutkimuksen kirjo on niin suuri, että yksittäisiä tutkimuksia tai aiheita mainitsemalla on vaikea antaa kokonaiskuvaa siitä, mitä kaikkea diskurssianalyysilla voi tutkia. Laajalla otteella asiaa katsoen voitaisiin kuitenkin luetella muutamia suhteellisen tyypillisiä diskurssianalyysin kohdealueita:

- yhteiskunnalliset epätasa-arvoiset käytännöt ja syrjintä
- poliittinen retoriikka
- yhteiskuntaelämään liittyvä kielenkäyttö ja toiminta (esim. kunnallishallinnon ja sen eri alainstituutioiden kielenkäyttö)
- yritysten sosiaalisiin käytäntöihin liittyvä retoriikka
- instituutioiden kertomukset tai muut selonteot itsestään (diskurssianalyysia voi hyvin tehdä vaikkapa yritysten tilinpäätöksistä!)
- inhimillisten toimijoiden kertomukset tai muut selonteot tutkijaa kiinnostavasta yhteiskunnallisesta tai sosiaalisesta ilmiöstä
- kielen tai sen käytön rooli osana jotain tiettyä joko institutionaalista (esim. muodolliset ammatilliset kokouskeskustelut) tai jotain muuta sosiaalista aktiviteettia (esim. kaveriporukan keskustelut kotibileissä).

Listan jatko on diskurssianalyyttisesta mielikuvituksesta kiinni. Mielikuvitus on kuitenkin usein sidoksissa havaintoihin: hyvä diskurssintutkija huomaa säännönmukaisuuksia kohtaamassaan kielenkäytössä siten, että hän samaan aikaan näkee sosiaalisia toistuvuuksia ja hypoteesimaisesti peräti selitysmalleja kohtaamaansa kielenkäyttöön liittyen.

Annamme kaksi lyhyttä esimerkkiä. Eräs tuttavamme totesi kerran mielipiteenään kokouskäyttäytymisestä, että ihmiset puhuvat ja käyttävät mielipiteitä organisatorisissa kokouksissa pääosin sen vuoksi, että haluavat ilmoittaa, että ovat olemassa ja ovat tärkeitä. Tuttavamme ilmaisi

asian analogialla, jossa puheenvuoro kokouksessa voisi koostua hänen mielestään esimerkiksi seuraavasti: ”Minä nyt puhun, kuulkaa, minä puhun, se olen minä joka puhun ja minulla on tässä asiaa ja nimenomaan minä tässä nyt puhun”. Tällainen havainto – jonka sivumennen sanoen oli tehnyt suhteellisen paljon erilaisissa kokouksissa istunut henkilö – voisi olla johdettavissa kiinnostavasti systemaattiseen diskurssianalyyttiseen tutkimukseen kokouspuheenvuoroista. Toinen tuttavamme, myös hän vaativassa asiantuntija- ja esimiestehtävässä, kertoi puolestaan kerran työyhteisöllisenä havaintonaan, kuinka työyhteisöstä löytyy puhetapa ja ihmistyyppi, jolle on leimallista negatiivisuuden etualaistaminen, mikä näkyy sellaisessa kielenkäytössä kuin *tääl ei oo ennenkään*, *kukaan ei koskaan*, *kaikki aina*, *ennen ei* tai argumentaation suunnasta riippuen *ennen aina*. Havainto olisi varsin maukas työyhteisöpuheen analyysin kannalta.

3. Diskurssianalyysin menetelmiä

Diskurssianalyysin monenlaisten suuntausten lähtökohdat ja tavoitteet näkyvät erilaisissa aineisto- ja menetelmävalintoissa. Seuraavassa esittelemme näitä lyhyesti.

3.1. Aineistot, suuntaukset ja lähtökohdat

Koska periaatteessa kaikenlaiset kielenkäytön ja viestinnän muodot ovat mahdollisia diskurssianalyysin kohteita, käytettävän aineiston määrittävät pääosin tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset. Osin aineiston valinta riippuu myös kyseessä olevan diskurssianalyysin suuntauksen perinteistä – toiset suosivat kirjallista aineistoa, toiset keskustelua. Aineistoa voi myös täydentää haastatteluilla tai etnografisella havainnoinnilla, jotta saavutetaan parempi ymmärrys kontekstista. Nykyään

pidetään enenevässä määrin myös tärkeänä, että analyysissa ei keskitytä pelkästään kielen analyysiin vaan huomioidaan multimodaalisuus. Erityisesti internetin ja sosiaalisen median jatkuvasti kasvavan merkityksen myötä tämän näkökulman olennaisuus korostuu: suuri osa päivittäin kohtaamistamme teksteistä sisältää myös kuvallisia elementtejä ja videota. Tässä yhteydessä on syytä tuoda esiin sekin, että vaikka diskurssianalyysi on aina joltain osin laadullista, nykyisin on suhteellisen yleistä yhdistää analyysimenetelmään myös määrällisiä korpustyökaluja (korpusten käytöstä ks. Laadullinen aineistopohjainen kielentutkimus; Korpusaineistot; Määrällinen korpuslingvistiikka; Historiallinen korpuslingvistiikka tk.), tietenkin niin, että ne palvelevat diskurssianalyysin tavoitteita (ks. esim. Baker ja muut 2008; Lillqvist 2019). Osuva nimitys korpuksia hyödyntävälle diskurssintutkimukselle onkin *korpusavusteinen diskurssianalyysi*.

Suuremmat aineistot ja korpusmenetelmien tarkoituksenmukainen soveltaminen voivat eittämättä auttaa säännönmukaisuuksien löytämisessä ja niiden osoittamisessa (ks. esim. Mautner 2016) – mikäli siis tutkimuskysymys on asetettu siten, että tarkasteltavasta ilmiöstä on tarkoitus osoittaa säännönmukaisuutta tai yleisyyttä. Tyypillisesti diskurssianalyyttista otetta aineiston tulkintaan luonnehtii kuitenkin joko induktiivinen, yksittäisistä havainnoista kohti yleisempiä tulkintoja kohdistuva päättely tai abduktiivinen, teoriasidonnainen päättely, jossa vähälukuinenkin joukko havaintoja voi olla kiinnostava, kun se liittyy esimerkiksi olemassa olevan teoreettisen keskustelun käsitteisiin ja johtoajatuksiin.

Diskurssintutkimuksen erilaisia suuntauksia voidaan erotella karkeasti sen mukaan, millaisista ilmiöistä ne ensi sijassa haluavat tuottaa tietoa. Toiset pitävät tärkeimpinä sosiaalisia tai yhteiskunnallisia ilmiöitä, joita erilaisten kielenkäytön tapojen analysointi voi valottaa, toiset puolestaan ovat erityisen kiinnostuneita kielenkäytön ilmiöistä aidoissa sosiaalisissa käyttökonteksteissa.

Esimerkiksi kriittisessä diskurssianalyysissa keskitytään yhteiskunnallisesti merkittäviin ilmiöihin, kuten ideologioihin ja valtaan, sekä siihen, kuinka nämä synnyttävät ja ylläpitävät epätasa-arvoa. Tämän vuoksi tutkimusprosessissa lähdetään usein liikkeelle tietystä

yhteiskunnallisesta ongelmasta ja kerätään tätä mahdollisimman hyvin havainnollistavaa aineistoa. Vaikka kriittistä diskurssianalyysia luonnehtii melko yksityiskohtainen kielellinen analyysi (Fairclough 2003) ja vaikka sen kautta toki saadaan tietoa myös kielen merkityspotentiaalista ja kielen rakenteista käytössä, pääasialliset tavoitteet ja tutkimuskysymykset liittyvät siis yhteiskunnallisiin ja sosiaalisiin ilmiöihin. Kriittisessä diskurssianalyysissa voidaan esimerkiksi tutkia, miten maahanmuuttajista puhutaan ja kirjoitetaan, ja valita aineistoksi mediatekstejä tai poliittisia puheita, joissa maahanmuuttoa käsitellään. Toisaalta aineistonkeruun lähtökohdaksi voidaan ottaa muukin kiinnostavaksi ja merkittäväksi koettu asia tai henkilö, esimerkiksi Donald Trump ja hänen retoriikkansa tai EU:n toimielimissä käytetty argumentaatio. Kriittisen diskurssianalyysin pyrkimys yhteiskunnallisesti merkittävien kysymysten äärelle kuitenkin tarkoittaa sitä, että myös tarkasti rajatut analyysin kohteet kertovat jostain laajemmasta ilmiöstä (kuten populismista, rasismista tai uusliberalismista).

Toisaalta taas esimerkiksi diskursiivisen psykologian mukainen tai siitä ponnistava diskurssianalyysi keskittyy usein sosiaalipsykologisiin ilmiöihin, kuten siihen, kuinka psykologisia tiloja ja tunteita käytetään ja tuotetaan teksteissä tai puheessa. Tutkija voi kohdistaa analyysin julkisiin, institutionaalisiin (esim. työpaikoilla tapahtuviin) tai arkipäiväisiin teksteihin tai keskusteluihin, joissa esimerkiksi psykologisoivia kuvauksia ja termejä tai yleisemmin vain ”psykologisointia” käytetään. Tavoitteena ja tutkimuksen motivaationa on ennen kaikkea ymmärtää psykologisten kuvausten ja siihen liittyvän retoriikan sosiaalista seurauksellisuutta (Wiggins & Potter 2008). Toisaalta tavoite voi olla myös valaista kielen rakenteisiin kiteytynyttä psykologisuutta.

Kielenkäytön ilmiöihin keskittyvät usein esimerkiksi tekstilajeja tai retoriikkaa tutkivat diskurssianalyysit. Tutkija voi silloin olla kiinnostunut ensi sijassa siitä, millaiset piirteet tiettyjä tekstejä tai tietynlaisia tekstejä luonnehtivat, ja kohdistaa analyysin kärjen näiden piirteiden tarkasteluun. Silti näissäkin lähestymistavoissa voi kyllä paikantaa itselleen tutkittavaksi yhteiskunnallis-sosiaalisen ilmiön, kuten sen, mitä tietyillä teksteillä tehdään ja miten ne ohjaavat toimintaa ammatillisissa tilanteissa (esim. Devitt 1991; Bazerman 1997). Sama pätee

intertekstuaalisuuteen ja narratiivisuuteen, jotka molemmat varsin usein esiintyvät diskurssianalyysin metodeina joko itsenäisesti tai muihin analyysitapoihin kytkeytyneinä. Intertekstuaalisuuden tutkija voi painottaa joko funktiota eli sitä, mitä intertekstuaalisuus saa aikaan, tai rakennetta eli sitä, millaisin keinoin intertekstuaalisuus esimerkiksi tietyntyyppisissä teksteissä rakentuu. Narratiiveja eli kertomuksia tutkiva voi niin ikään olla enemmän kiinnostunut joko kertomusten rakenteellisista ominaisuuksista tai niiden funktioista. Vastaavaa voi sanoa esimerkiksi multimodaalisista ja vuorovaikutuslingvistisistä analyysitavoista, jotka nekin voivat keskittyä enemmän joko rakenteeseen tai käyttöön ja käytön sosiaalisiin vaikutuksiin.

Olennaista on siis, että kyse on painotuksista. Hedelmällisempää kuin esitellä sellaisenaan erilaisia suuntauksia ja koulukuntia onkin hahmottaa diskurssianalyysin kenttää erilaisten tavoitteiden ja työkalujen yhdistelmien kautta.

3.2. Analyysin työkaluja

Analyysimenetelmän valintaa ohjaavat tutkimuksen tavoitteet, aineistotyyppi ja aineiston määrä. Analyysissa voidaan keskittyä yhteen hyvinkin tarkkarajaiseen näkökulmaan tai vain yhteen analyyttiseen käsitteeseen, kuten narratiivisuuteen tai metaforiin. Usein analyysin tekijä kuitenkin käyttää useampaakin työkalua, jotka voivat liittyä erilaisiin kielen ja vuorovaikutuksen keinoihin, tekstuaaliseen ja sosiaaliseen kontekstiin tai esimerkiksi siihen, millaisista osista teksti tai vuorovaikutustilanne koostuu, mistä aiheista puhutaan tai missä suhteessa asiat saavat huomiota.

Olennaista on, että menetelmän valintaan vaikuttavat analyysin tekijän havainnot siitä, mitä aineistossa on. Joskus sellainenkin tapa voi toimia, että tutkija valitsee etukäteen jonkin analyyttisen työkalun tai kehikon ja yksinkertaisesti vain järjestelmällisesti tutkii oman aineistonsa tuon työkalun kautta. Tavanomaisempaa ja yleensä toimivampaa on kuitenkin, että tutkijalla on mielessään alustava tutkimusongelma ja tutkimusasetelma, joita vasten hän tekee ensin alustavia havaintoja

siitä, millaiset kielenkäytön ilmiöt korostuvat juuri hänen aineistossaan. Todennäköisesti nuo havainnot liittyvät johonkin tai joihinkin käsitteistä ja ilmiöistä, joita esittelemme taulukossa 1 ja luvuissa 3.3. ja 3.4. käsittelemissämme kahdessa esimerkissä. Niinpä näitä analyyttisia käsitteitä ja niihin liittyvää teoreettista tietoa sekä esimerkkejä muiden tutkimuksista käytetään oman analyysin perustelemiseen ja systematisoimiseen, ja samalla oma analyysi osallistuu diskurssianalyyttiseen keskusteluun kyseisestä käsitteestä tai työkalusta.

Taulukkoon 1 on koottu muutamia diskurssianalyysissa usein käytettyjä analyyttisia käsitteitä selityksineen. Taulukossa kerromme käsitteiden tutkimusalaperustan, annamme selityksen, jossa kuvaamme käsitettä lyhyesti nimenomaan sen diskurssianalyyttisen hyödynnettävyyden kannalta, sekä lisäksi koetamme muutamalla esimerkinomaisella mahdollisella tutkimuskysymyksellä valottaa sitä, miten käsite voisi liittyä erilaisiin tutkimuskysymyksiin. Seuraavaksi annamme kaksi erilaista esimerkkiä aineistotyypeistä ja mahdollisista analyysin näkökulmista niihin.

3.3. Esimerkki kirjalliseen aineistoon perustuvasta diskurssianalyyttisesta tulkinnasta

Ensimmäinen esimerkki, jolla havainnollistamme diskurssianalyyttisia menetelmiä käytännössä, on eduskunnan tiedote kyselytunnista 21.9.2017 (ks. esimerkki 1). Teksti keskittyy pienituloisten eläkeläisten asemaa koskevaan keskusteluun eduskunnassa, ja se voisi siten olla osana aineistoa esimerkiksi tutkimuksessa, jonka tavoitteena olisi selvittää, miten köyhyydestä puhutaan politiikassa tai laajemminkin yhteiskunnassa. Tällöin aineisto todennäköisesti sisältäisi eduskunnan tiedotteiden lisäksi paljon muunkinlaisia tekstejä.

Toisaalta tekstiä voisi tarkastella siitä näkökulmasta, millainen tekstilajinsa edustaja se on: silloin muu aineisto koostuisi myös tiedotteista. Näin voitaisiin vertailla tätä tekstiä muihin tiedotteisiin, joko esimerkiksi tiedotteisiin ylipäätään tai nimenomaan muihin eduskunnan kyselytunteja koskeviin tiedotteisiin. Vertailemalla tekstiä muihin vastaaviin

Taulukko 1. Diskurssianalyysin käsitteitä.

Käsite	Perusta	Selitys	Analyysin kysymyksiä
Fokalisointi (fokus, fokalisaatio)	Teksti-lingvistiikka, kirjallisuuden-tutkimus, narratologia	Näkökulma ja kerronnan perspektiivi (erityisesti Genette 1972).	Kenen näkökulmasta kuvaus on tehty? Millä keinoilla näkökulmia kielellisessä kuvauksessa luodaan ja vaihdellaan? Mitä niillä tehdään? Mitä valittu näkökulma tuo esiin ja korostaa?
Teema/reema, teema-progressio, informaatio-rakenne	Teksti-lingvistiikka	Informaation esittäminen tekstissä vanhana tai uutena ja juonen ja argumentaation eteneminen temaattisesti (Daneš 1974).	Miten asioita esitetään uusina tai jo tunnettuina ja mitä tämä merkitsee kuvaukselle (esim. sen näkökulmalle)? Millainen teeman eteneminen luonnehtii esimerkiksi tietynlaisia tekstejä?
Makro-propositio	Teksti-lingvistiikka, kognitiivinen diskurssi-analyysi	Semanttisten makrotason sääntöjen (esim. yleistäminen, poistaminen, yhdistäminen) kautta luodut tiivistykset. Kukin tekstikappale on kuvattavissa makropropositiolla, joka tiivistää kappaleen esim. yhdeksi lauseeksi. (Esim. van Dijk 1977.)	Millaiset makropropositiot luonnehtivat tarkasteltavia tekstejä? Mitkä ovat keskeiset aihepiirit? Miten tarkasteltavien tekstien logiikka tai argumentaatio rakentuu makropropositiosta toiseen?
Koheesio ja koherenssi	Teksti-lingvistiikka	Kielellisen esityksen sidosteisuus, jota tuotetaan esimerkiksi kielellisillä sidoskeinoilla (esim. yhdistävät konnektiivit, toisto tai teema–reema-vaihtelu). Koherenssi ymmärretään yleensä laajemmin lukijan tekstiin heijastamana tulkinnallisena logiikkana, jota vasten hän tulkitsee tekstin mielekkääksi. Koherenssi koostuu erilaisista kontekstuaalisista, sosiokulttuurisista ja kielellisistä yhteyksistä. (Halliday & Hasan 1976.)	Miten sidosteisuuden keinot tietyssä kontekstissa käytettynä rakentavat tekstin tulkinnallista logiikkaa? Millä tavoin koheesiokeinot ohjaavat kulttuurisen tulkinnan tekemistä esimerkiksi asioiden syy–seuraussuhteista tai yhdistymisestä toisiinsa?
Prosessi-tyypit	Teksti-lingvistiikka, systeemis-funktionaalinen kielitiede	Kielellistä esitystä voidaan katsoa lause-, virke-, tai myös laajemmalta tasolta eritellen siitä kielellisiä prosessityyppejä ja niihin kytkeytyvien osallistujien ja olosuhteiden luonnetta. Pääprosesseja ovat materiaaliset (tekeminen), mentaaliset (kognitiivinen toimintaa), behavioraaliset (käyttäytyminen), verbaaliset (sanominen), relationaaliset (oleminen ja omistaminen), eksistentiaaliset (olemassaolo tai olevaksi tulo) prosessit. (Halliday 1994.)	Millaiset prosessit luonnehtivat tietynlaisia tekstejä – tai tietynlaisista aihepiireistä kirjoittamista tai puhumista? Millaisia eroja on esimerkiksi tiettyjen henkilöiden tai ryhmien käyttämissä (tai heistä käytetyissä) prosessikuvauksissa?

Käsite	Perusta	Selitys	Analyysin kysymyksiä
Temaattiset (semanttiset) roolit	Syntaksi, semantiikka	Sijakielioppiin (Fillmore 1968) perustuva näkemys kielellisen (lausetason) kuvauksen funktionaalista merkitystä kantavista yksiköistä, joilla on ”sija” suhteessa verbin ilmaisemaan toimintaan. Rooleja erotellaan hieman eri määriä ja eri tavoin, mutta tyypillisiä ovat esimerkiksi agentti eli tekijä, instrumentti eli väline, patientti eli vastaanottaja, kokija (experiencer), hyötyjä eli benefaktiivi, lähde (source) ja määränpää (goal). (Fillmore 1968; Frawley 1992.)	Miten erilaiset sijaroolit toimivat merkitysresursseina kielellisessä kuvauksessa? Mitä rooleja kuvaus hyödyntää? Millaista systematiikkaa ja millaisia sosiaalisia tulkintoja kielellisen kuvauksen rooleihin liittyy?
Leksikaaliset merkityssuhteet	Semantiikka, retoriikka	Sanatason merkityssuhteet, eli jostain aiheesta puhuttaessa käytössä olevat sanastolliset valinnat ja niiden semantiikka. Diskurssianalyytikko voi katsoa merkityssuhteita (esim. polysemiaa, synonymiaa tai antonymiaa) valintoina, jotka nostavat esille erilaisia merkityksiä ja ohjaavat tulkintaa. Merkityssuhteisiin kuuluvat myös assosiatiiviset (”sivu”)merkitykset, joita tiettyyn valintaan liittyy (esim. konnotaatiot, kollokaatiot tai affektisuus) (Leech 1974).	Millaisen näkökulmia ja merkityksiä – diskursseja – tekstin leksikaalisiin valintoihin kytkeytyvät merkityssuhteet tuovat esiin? Voidaanko esimerkiksi eri toimijoiden tekstien välillä huomata sellaisia diskurssin eroja, jotka näkyisivät sanastollisissa merkityssuhteissa?
Modaalisuus	Semantiikka	Kielen keinot, jotka ilmentävät puhujan asenteita puhuttavaan asiaan: esim. puhua asioista mahdollisina, toivottavina tai epätoivottavina, varmoina tai epävarmoina, pakollisina, luvallisina tai välttämättöminä. (Nuyts 2005.)	Millaisia esimerkiksi tietämiseen (episteeminen mod.), tahtomiseen (deonttinen mod.) tai kykyyn (dynaaminen mod.) liittyviä keinoja käytetään vuorovaikutussuhteiden rakentamiseen?
Varaukset (hedges) ja dialogipartikkelit (diskurssipartikkelit)	Pragmatiikka	Tiedon tai toiminnon merkitseminen epävarmaksi tai ilmaisun sisällön modifiointi, esimerkiksi lieventäminen. Lähellä varauksia ovat myös dialogi- tai diskurssipartikkeleiksi, pragmaattisiksi partikkeleiksi tai diskurssin merkitsimiksi nimitetyt pikkusanat (*no, ai, tota*), jotka tilanteisesti luonnehtivat puhujan asenteita tai joilla puhuja osoittaa tulkintaansa aiemmin puheena olleesta. (Maschler & Schiffrin 2015.)	Millaisten toimintojen kuvauksiin liitetään varauksia? Millaisia sosiaalisia selityksiä varauksille voidaan antaa? Miten ne muuttavat merkityksiä tilanteessa?

Käsite	Perusta	Selitys	Analyysin kysymyksiä
Subjekti-asema	Psyko-analyysi, psykologia, narra-tiivinen tutkimus	Subjektius viittaa sekä näkökulmaisuuteen asioiden esittämisessä että rooleihin, joita eri ihmisryhmille yhteiskunnassa tarjotaan tai joita puhujat itse tämän seurauksena tiedostamattomastikin omaksuvat. Subjektius on yhteydessä subjektiviteettiin: omaksuttuaan tietynlaisen position henkilö näkee, kokee ja kertoo tämän position kautta hyödyntäen siihen kuuluvia metafo-ria, sanastoa, henkilötoimijuuksia, selon-tekomalleja ja skriptejä sekä tarinalinjoja. (Davies & Harré 1990.)	Millaisia subjektiviteetteja tai subjektipositioita on luettavissa esimerkiksi tie-tyn ihmisen tiettyä asiaa koskevasta kuvauksesta, ja miten erilaiset kielen-käytön keinot tukevat tulkintoja tietynlaisesta positiosta?
Diskurssi-identiteetti	Yhteiskunta-tieteellinen diskurssin-tutkimus, psykologia, vuorovaiku-tuslingvis-tiikka	Yleensä diskurssianalyysissa identiteettiin viitataan diskurssi-identiteettinä eli sel-laisina puhujan valintoina, joiden kautta puhuja(t) rakentavat suhdettaan puhutta-vaan asiaan, tai rakentavat itseään, kuuli-jaa tai ylipäänsä toisia ihmisiä tietynlaisina ihmisinä. (Benwell & Stokoe 2006.)	Millaisiksi itse, puhe-kumppani(t) tai muut ihmiset kuvataan ja miten tämä vaikuttaa osallistumisen tapaan tai mahdollisuuksiin esimer-kiksi tilanteisessa vuoro-vaikutuksessa? Millaisia säännönmukaisuuksia on esimerkiksi tietyn ammattiryhmän edusta-jien puheessa itsestään? Millaisia säännönmukai-suuksia on puhetavoissa, jotka koskevat esimerkiksi jotain yhteiskunnallista ryhmää?
Diskursii-vinen legi-timaatio ja luonnollista-minen	Kriittinen diskurssi-analyysi	Tavat tehdä asioita oikeaksi, järjelliseksi ja hyväksyttäväksi kielen ja argumentaation keinoin. Esimerkiksi mielipide voidaan oikeuttaa ja tehdä luonnolliseksi niin, että se esitetään virallisena ja siten legitiiminä (autorisointi), järkevänä (rationalisointi), moraalisesti oikeana (moraalisesti oikein ajattelevien pakollisesti hyväksymä) tai kyt-kien tarkasteltavan asian tai ilmiön men-neisyyteen tai tulevaisuuteen tarinallisesti (mythopoiesis) (van Leeuwen 2007).	Millaisia diskursiivisen legitimaation tapoja tietyt tekstit hyödyntävät? Mil-laisia legitimaatiotapoja tietyt tekstit hyödyntävät ja millaista todellisuutta ne tuottavat?
Etualais-taminen/ taka-alaista-minen	Kriittinen diskurssi-analyysi/ semiotiikka	Asioiden esittäminen ja näkökulman vali-nta joko niin että ne ovat ”etualalla”, kiin-nittävät huomiota, tai jäävät vastaavasti taustalle – tätä voidaan tarkastella niin kuvista, liikkuvasta kuvasta kuin teksteis-täkin. (Fairclough 2001 [1989].)	Mihin huomio kiinnittyy ja millä keinoin? Mitkä asiat rakentuvat tekstin tai kuvan pääasioiksi tai vastaavasti vähemmän olennaisiksi? Kenen näkökulma kuvauksessa korostuu?

Käsite	Perusta	Selitys	Analyysin kysymyksiä
Selonteot (accounts)	(Uusi) retoriikka, retorinen psykologia	Tapa tehdä selkoa asioista ja puolustautua esimerkiksi kiistämällä (denial), oikeuttamalla (justification), selittämällä (explanation), esittämällä (teko)syitä (excuses) tai pyytämällä anteeksi (apologies) (Potter & Wetherell 1987).	Millainen selontekotapa luonnehtii analysoitavaa puhetta/tekstejä? Millaisia selontekotyyppejä eri toimijat käyttävät? Miten tarkemmin ottaen jokin selontekotyyppi rakentuu tietyssä kontekstissa?
Retoriset rakenteet ja argumentaatio	Klassinen retoriikka, uusi retoriikka, retorinen (sosiaali) psykologia	Argumentaatiota voidaan tarkastella käsitteiden ethos, pathos ja logos (puhujan uskottavuuteen, tunteeseen ja järkeen vetoaminen) kautta. Klassisesta retoriikasta asti on kiinnitetty huomiota myös tarkempiin argumentoinnin keinoihin, joista diskurssianalyysissa hyödynnettyjä ovat esimerkiksi seuraavat ilmiöt/käsitteet: prolepsis (disclaiming; vastatodistelu) eli puhujan suuntautuminen niihin argumentteihin, joita hänen oma puheensa potentiaalisesti herättää (en ole rasisti, mutta...); dispositionaalinen-vastadispositionaalinen puhe eli puhujan tapa osoittaa yhtyvänsä kulttuuriseen jäsennykseen tai esimerkiksi eroavansa siitä esittäen toisen disposition (esim. kun tulee ikää, on luontevaa ajatella eläkettä vs. kun tulee ikää, on luontevaa ajatella eläkettä, mutta minä en...); kvantifikaatioretoriikka eli lukumääriin kuten prosentit tai muutoin määrällisiin luonnehdintoihin tukeutuminen (esim. kaikki, ei kukaan); skriptit (script formulations) eli kielen tiettyjen rakenteiden (kuten jos ...niin) avulla luodut loogiset päätelmät ja hypoteesit (esim. Edwards & Potter 1992; Potter 1996).	Millaista retoriikkaa analysoitavassa tekstissä käytetään? Miten asiaintiloja tekstissä tai puheessa tuotetaan todeksi tai perustelluiksi tai oikeiksi retoristen valintojen kautta? Miten jokin tietty retorinen rakenne esiintyy tietyillä yhteiskunnallisilla alueilla tai tietyissä sosiaalisissa tilanteissa?
Implisiittiset oletukset	Kriittinen diskurssianalyysi, pragmatiikka	Kielellisen kuvauksen taustalla luonnollisina ”näin asiasta ajatellaan” -tyyppisinä ajatusmalleina olevat oletukset siitä, mitä on olemassa (eksistentiaaliset oletukset), mikä on, voi olla tai tulee olemaan asiaintila (propositionaaliset oletukset) ja mikä on hyvää tai haluttavaa (arvo-oletukset). On myös loogisia implikaatioita, jotka voidaan päätellä suoraan ilmaisusta, ja konversationaalisia implikatuureja, jotka voidaan päätellä keskustelun yleisistä periaatteista eli maksiimeista. (Grice 1975; Fairclough 2003.)	Millaisia taustaoletuksia analysoitavaan tekstiin liittyy? Mitkä asiat siinä nähdään itsestään selvinä? Millaisia muutoksia tai eroja tekstien taustaoletuksissa on historiallisesti tai paikallisesti?

Käsite	Perusta	Selitys	Analyysin kysymyksiä
Kategorisaatio ja partikularisaatio	Retorinen (sosiaali) psykologia, kognitiivinen psykologia	Asioiden, ilmiöiden tai ihmisten (ihmisten = sosiaalinen kategorisaatio) niputtaminen yhteen esimerkiksi retorisia tarkoituksia varten, tai vastaavasti kielen keinojen käyttö asioiden, ilmiöiden tai ihmisten ainutkertaistamiseen (partikularisoimiseen) (Pälli 2003).	Millaiset kategorisoinnin tavat luonnehtivat esim. tietyistä yksilöistä tai ryhmistä käytettyjä puhetapoja? Miten tietynlaisissa kielenkäyttötilanteissa tai tiettyjen kielenkäyttäjäryhmien toimesta kategorisoidaan?
Puheaktityypit	Pragmatiikka	Kielen käyttöön kiteytyneet tulkinnat tehtyjen puhetekojen merkityksistä – esimerkiksi että komissiivilla (sitoutumista osoittavalla ilmauksella) puhuja sitoutuu (tulen tänään teille) tai deklaratiivilla (todellisuutta muuttavalla ilmoituksella) puhuja muuttaa olosuhteita (julistan väitöstilaisuuden alkaneeksi). Käytännössä puheaktit ovat usein mutkikkaita ja epäsuoria: jos puhujalla olisi esimerkiksi aie/halu saada kuulija avaamaan ikkunan, hän voi käyttää käskyä tai kysymystä, joiden tilanteinen tulkinta puolestaan voi perustua esimerkiksi puhujien väliseen hierarkiaan. (Austin 1962; Searle 1975.)	Millaisia puhetekoja tietyissä tilanteissa tehdään ja miten ne vaihtelevat esimerkiksi ajassa, paikassa, kulttuureittain tai ihmisittäin? Millaiset puheteot luonnehtivat tiettyjä toimintoja tai esimerkiksi institutionaalisia vuorovaikutustilanteita?
Kasvojen uhkaaminen ja uhkaavuuden lieventäminen	Pragmatiikka	Tietyt puheteot voidaan nähdä kuulijan kasvoja uhkaavina tai muutoin sosiaalisesti ongelmallisina tilanteessa. Tämän vuoksi on kielenkäyttöön kiteytyneitä keinoja ilmaista periaatteessa uhkaava tai ongelmallinen puheteko kasvoja uhkaamatta tai ainakin uhkaa lieventäen, käyttää esimerkiksi kysymystä käskyn sijasta. (Brown & Levinson 1978.)	Miten tietynlaisissa konteksteissa kasvoja uhataan tai säilytetään ja millä vaikutuksilla? Kuinka esimerkiksi erilaiset puhujaryhmät lieventävät kasvojen uhkaa – ja mihin tarkoituksiin?
Persoona	Kielioppi, pragmatiikka	Diskurssianalyyttinen mielenkiinto persoonaan liittyy ennen kaikkea siihen, mitä persoonaviittauksilla teksteissä tai puheessa tehdään ja mitä ovat ne mahdolliset sosiaaliset syyt, joilla tiettyjä persoonia käytetään tai kaihdetaan. Yksi diskurssintutkijoiden kiinnostuksen kohteista on ollut passiivi, johon liittyen on keskusteltu esimerkiksi persoonan (usein tietoisestakin) hämärtämisestä ja toisaalta persoonaisuuden monimuotoisuudesta. (Pälli 2003.)	Keitä sisältyy esimerkiksi monikollisten pronominiviittausten alaan? Millaisessa kontekstissa puhuja puhuu minä-muodossa? Millaisia merkityksiä nostetaan esiin esimerkiksi geneerisellä persoonalla (suomessa nollapersoona tai puhekielinen *sä*) tai passiivilla?

Käsite	Perusta	Selitys	Analyysin kysymyksiä
Deiksis	Kielioppi, pragmatiikka	Kielen deiktisten tai demonstratiivisten viittaaminen joko kielellisen esityksen ulkopuolella (eksofora) tai toiseen kohtaan kielellisessä esityksessä (endofora). Diskurssianalyytikolle deiktiset viittaukset ovat kiintoisia tilanteisessa käytössään, jossa ne voivat tuoda esiin erilaisia näkökulmia esimerkiksi puhetilanteen henkilöiden suhteisiin (sosiaalinen deiksis ja persoonadeiksis) tai kielellisesti kuvatun toiminnan tapahtuma-aikaan (tempus-deiksis). (Levinson 2004.)	Millaisia säännönmukaisuuksia ja niihin liittyviä sosiaalisia selityksiä ilmausten deiktisiin ja demonstratiivisiin ilmauksiin liittyy? Miten tietyt tekstit tai muut kielelliset esitykset hyödyntävät deiksistä?
Tekstilaji (genre)	Kirjallisuudentutkimus, tekstien ja ammatillisen viestinnän tutkimus	Sosiaalinen toimintatyyppi, sosiaalisesti vakiintunut tapa tehdä asioita tietyllä viestinnällisellä tavalla. Esimerkiksi tiedote tiedottaa; kirjallisella tuotteella ”tiedote” on siis vakiintunut viestinnällinen päämäärä ja sen yleinen ymmärrys, sekä niihin liittyvästi vakiintuneet tyypilliset kielelliset valinnat. (Mäntynen, Shore & Solin 2006.)	Miten tekstilajeja käytetään erilaisiin tavoitteisiin? Miten asioita tehdään käyttäen tietoa tekstilajeista? Miten tekstilajit liittyvät ammatilliseen osaamiseen ja ammatin sosiaalisiin käytäntöihin?
Intertekstuaalisuus	Kirjallisuudentutkimus, kriittinen diskurssianalyysi	Kielellisen esityksen tavat hyödyntää muita esityksiä, luoda niihin yhteyksiä ja muodostaa yhteyden kautta merkityksiä. Esimerkiksi lainaaminen tai suora viittaaminen, kieliopillinen suora tai epäsuora esitys. Lähitermi interdiskursiivisuus viittaa diskurssien tapaan hyödyntää tai kaiuttaa muita diskursseja, puhetapoja. Liittyy läheisesti moniäänisyyden käsitteeseen (polyfonia), eli useiden erilaisten näkökulmien tai ”äänten” esiintymiseen samassa tekstissä (Bahtin 1981; Fairclough 1992).	Miten esimerkiksi tietynlaisissa teksteissä taustalla olevat ajatusmallit siirtyvät toisenlaiseen ympäristöön, toisenlaisiin teksteihin intertekstuaalisuuden keinoin? Miten intertekstuaalisuus tuo tekstiin tai muuhun kielenkäyttöön moniäänisyyden ja mitä seurauksia moniäänisyydellä on?
Narratiivit ja esimerkit	Kirjallisuudentutkimus, yhteiskuntatieteet, retoriikka	Tarina tai kertomus ja niiden rakenne ja funktiot (mitä saavat aikaan kielellisen esityksen tulkinnan kannalta). Tarkastelussa voidaan keskittyä kertomuksen rakenneyksiköihin rakenteeseen tai tarkkailla kertomuksellisuutta sen funktioiden kautta. Kertomuksina tai narratiiveina voidaan pitää myös laajemman kielellisen interaktion – esimerkiksi keskustelun – sisällä olevia ”minikertomuksia” (micro-stories), joilla voidaan tulkita olevan omia funktioitaan osana sitä laajempaa toimintoa, jossa ne esiintyvät. (De Fina & Georgakapoulou 2015.)	Millaisia kertomuksia tietynlaiset kielelliset esitykset hyödyntävät? Miten kertomukset vastaanotetaan keskustelutilanteessa tai muussa kielenkäyttötilanteessa? Mitä kertomusrakenteita ja millä vaikutuksilla erilaiset instituutiot käyttävät?

teksteihin saisimme selville, onko tämä teksti tyypillinen lajinsa edustaja. Huomaisimme todennäköisesti, että tämän esimerkin lisäksi muutkin vastaavat tekstit on kirjoitettu asiatyylillä tapahtumia raportoiden, ilman että kirjoittaja suoraan ilmaisee mielipidettään, tuo itseään esiin tai suuremmin selittää aiheen taustoja. Nopea vertailu muutamaan muuhun kyselytuntitiedotteeseen kuitenkin osoittaa, että tämä tiedote on lyhempi kuin useat muut lajin edustajat, ja on ehkä yllättävää, että tekstissä ei mainita alkuperäisen suullisen kysymyksen esittäjän nimeä eikä myöskään jatkokysymysten esittäjiä. Tietenkin paljon laajempi vertailu olisi tarpeen, jotta tästä voitaisiin sanoa mitään varmaa.

Esimerkki 1. Kuvakaappaus eduskunnan internetsivuilta, 21.9.2017 julkaistu tiedote.

Tekstiä voitaisiin tarkastella myös osana intertekstuaalista ketjua (Fairclough 2003), johon kuuluvat ainakin hallituksen esitys kansaneläkeindeksin jäädyttämisestä vuoden 2017 tasolle vuodeksi 2018 (Hallituksen esitys HE1232017 vp), jota käsiteltiin samana päivänä, itse kyselytunti videotallenteineen, Helsingin Sanomien artikkeli, johon kysyjä puheenvuorossaan viittasi, pöytäkirja, johon puheenvuorot on kirjattu sanasanaisesti sekä tämä tiedote. Tutkimalla tätä tekstiketjua saisimme esimerkiksi selville, mitä käsiteltyjä asioita ja kommentteja tiedotteeseen valittiin ja mitä siitä jätettiin pois. Tämä näkökulma avaa kirjoittajan prioriteetteja: kaikilla teksteillä tehdään tiettyjä asioita erityisen merkityksellisiksi ja jätetään toisia vähemmälle huomiolle tai kokonaan mainitsematta. Näitä valintoja on usein vaikea yksiselitteisesti tutkia, mutta tämän intertekstuaalisen ketjun tapauksessa voimme verrata keskustelusta tehtyä tiedotetta alkuperäiseen keskusteluun, koska molemmat ovat julkisesti saatavilla. Jo tiedotteesta näemme, että sen kirjoittaja keskittyy keskusteluun eläkeläisten toimeentulosta ja mainitsee muut kyselytunnin aiheet vain ohimennen. Pöytäkirjasta selviää lisäksi, että 21 eri henkilöä käytti eläkekeskustelussa yhteensä 38 puheenvuoroa – mutta tiedotteeseen on päätynyt vain sosiaali- ja terveysministeri Pirkko Mattilan nimi.

Tämän tyyppisestä tekstistä voisi myös olla kiinnostavaa tarkastella, miten tekstissä tuodaan esiin eri toimijoita ja kuinka aktiivisina heidät esitetään. Tämä tiedote esimerkiksi asettaa vastakkain ministeri Mattilan ja nimeämättömän joukon kansanedustajia. Epätarkkuutta toimijoiden suhteen lisää passiivin (*kritisoitiin, todettiin, kysyttiin*) ja muiden persoonaviittauksen osalta epäselvien ilmausten käyttö (*toimeentulo oli vahvasti esillä, Kansanedustajilla oli huoli*). Usein analyysiprosessissa voi olla hyödyllistä miettiä, miten muuten saman asian olisi voinut ilmaista (ks. Kielitaju kielentutkijan työkaluna tk.): esimerkiksi tässä olisi voinut myös mainita, ketkä tai minkä puolueen edustajat hallitusta kritisoivat. Tällaisen tiedon puuttuminen voi luoda mielikuvaa, että oppositio olisi ollut yksimielinen asian suhteen tai että Mattila olisi vastannut kritiikkiin tyhjentävästi.

Lisäksi kiinnostavaa voisi olla analysoida tekstin sisäistä koherenssia ja sitä, miten asioita siinä yhdistetään ja rinnastetaan. Esimerkiksi

tiedotteessa mainittu kysymys ja vastaus eivät tunnu kuuluvan yhteen (eivätkä pöytäkirjan mukaan kuulukaan). Itse asiassa ministeri Mattila sanoi, useita puheenvuoroja myöhemmin: ”Meillä on edelleen olemassa tukijärjestelmä asumistukeen, toimeentuloon, myöskin lääkkeisiin, ja niin kuin tässä kuultiin, tämä asiakasmaksulaki myöskin turvaa sen, että se voidaan jättää perimättä vähävaraisuuden vuoksi”.

Erityisesti kriittisesti suuntautuneessa diskurssianalyysissa ollaan usein kiinnostuneita tekstin sisältämistä taustaoletuksista; esimerkiksi siitä, mitkä asiat nähdään normaaleina, hyvinä ja arvokkaina. Tässä tiedotteessa verbi *kritisoitiin* viestii siitä, että kritiikin esittäjät pitävät heikoimmassa asemassa olevilta leikkaamista huonona tai moraalittomana ratkaisuna. Kansanedustajien *huoli* viittaa inhimillisiin tunteisiin pienituloisia eläkeläisiä kohtaan, joita *koetellaan*. Toisaalta myös tiedotteen otsikossa on tunnepitoinen sana *ahdinko*, mikä vihjaa, että kirjoittaja ehkä hyväksyy saman taustaoletuksen. Jälleen voidaan miettiä, millä muilla tavoin asian olisi voinut halutessaan muotoilla. Sanat *huoli* ja *ahdinko* avaavat merkityksiensä kautta kiinnostavasti näkyville myös emootioiden roolin poliittisessa keskustelussa. Kysymys, onko *oikein*, että varakkaille annetaan ja köyhimmiltä otetaan pois, puolestaan tuo moraalisen pohdinnan etualalle. Kysymys kuulostaa ehkä niin sanotulta retoriselta kysymykseltä, mutta kyselytunnin yhteydessä kysymys oli sinänsä aito, että ministerin odotettiin vastaavan siihen ja hän vastasikin.

3.4. Esimerkki suulliseen vuorovaikutusaineistoon perustuvasta diskurssianalyyttisesta tulkinnasta

Toinen esimerkkimme on keskustelukatkelma videoidusta keskustelutilanteesta keskisuuressa, noin 500 henkilöä työllistävässä rahoitus- ja myyntiorganisaatiossa (ks. esimerkki 2). Katkelmassa keskustelevat yrityksen toimitusjohtaja (Esa) ja markkinointijohtaja (Jan). Meneillään olevaa keskustelua nimitettiin kyseisessä yrityksessä johtamiskeskusteluksi, mikä tarkoitti sitä, että toimitusjohtaja kävi jokaisen ylempään johtoon kuuluvan kanssa läpi keskeisiä asioita yrityksen uudesta strategiasta. Ennen keskustelua johtajat olivat täyttäneet kyselylomakkeen,

jossa he olivat numeerisesti ja kirjallisesti arvioineet sekä yrityksen että myös omien henkilökohtaisten tavoitteidensa saavuttamista ja tavoitteisiin liittyviä haasteita.

Alkuperäinen syy tämän aineiston keräämiseen oli tutkia, miten johtoasemissa olevat ihmiset puhuvat strategiasta. Mutta toisaalta aitoja kielenkäyttötilanteita sisältäville aineistoille on tyypillistä, että ne taipuvat moniin tarkoituksiin. Kyseisiä keskusteluja voidaan siis tulkita strategiakontekstia vasten ja asettaa aineistolle kysymyksiä, kuten miten strategiasta puhutaan. Kysymykset voisivat kielenkäytön analyysin tasolla tarkentua esimerkiksi siihen, millaisia metaforia strategiasta käytetään tai millaisissa toimija- tai subjektiasemissa se esiintyy (esimerkki tästä ks. Pälli 2018). Samaa keskustelua voisi toki katsoa myös hieman erilaisesta näkökulmasta: sen voisi nähdä ilmentävän esimerkiksi johtamista tilanteisena toimintana eli sitä, miten keskustelussa ”johdetaan”. Voisi myös kysyä, mitä johtaminen on, millaisia merkityksiä puhujat siihen liittävät ja millaisia kielen keinoja he näiden merkitysten tuottamiseen käyttävät. Lisäksi tutkijaa voisi kiinnostaa esimerkiksi työpaikkakulttuuri, joka voitaisiin edelleen yhdistää diskurssianalyyttiseen keskusteluun vaikkapa naisten ja miesten diskursiivisista johtamistavoista (Holmes, Schnurr & Marra 2007). Konteksteja voisi olla monia muitakin diskurssianalyyttisen mielikuvituksen – kyvyn yhdistää kielenkäyttö sosiaaliseen toimintaan tai johonkin sosiaalisen toiminnan kontekstiin – tarjoamissa rajoissa.

Myös suullisten vuorovaikutusaineistojen diskurssianalyysi voi perustua enemmän kielelliseen havaintoon ja jättää vähemmälle edellä mainitun kaltaiset sosiaaliset kontekstit. Diskurssianalyytikko voi huomata tällaisesta aineistosta jonkin kiinnostavan kielenkäyttöön liittyvän ilmiön, jonka kiinnostavuus ei välttämättä ole juuri ollenkaan tekemisissä esimerkiksi keskustelun puheenaiheen kanssa. Yhtenä mahdollisena tulkintasuuntana voisi esittää vaikkapa seuraavan havainnon, joka voisi olla mielenkiintoinen myös muissa konteksteissa: Esimerkissä rivillä 34 Jan sanoo *täs on halunnu reagoida- tai olen reagoinu* tuoden näin esiin oman tietoisuutensa vastuullisesta tekijyydestä. Kolmannen persoonan muotoilu *on halunnu reagoida* sisältää implisiittisesti puhujan mutta samalla yleistää hänet osaksi laajempaa joukkoa. Tekijyyden ilmaisuun

liittyy kuitenkin itsekorjaus *olen reagoinu,* jonka merkkinä voidaan nähdä kesken jäävä *reagoida*-sana ja sen jälkeinen *tai*. Nimenomaan itsekorjauksen avulla Jan säilyttää ennen korjausta sanotun relevanssin (vrt. Sorjonen & Laakso 2005) ja toisaalta itse alleviivaa tekijyyden, omakohtaisuuden, olevan merkityksellinen kielellinen valinta tässä tilanteessa. Riveillä 36–38 Jan jatkaa kommentilla *toi meni itse asiassa tunnepuolelle*. Tässäkin voidaan nähdä tekijyyden tietynlainen etäännyttäminen, sillä valittu kielellinen kuvaustapa korostaa puheena olleiden asioiden ”menneen” jättäen samalla tekijän vastuun taka-alalle. Tulkintaa tukee Janin kehollinen toiminta. Hän suuntaa puhuessaan katseensa paperiin ja ohi keskustelukumppaninsa ja ristii kätensä niin kutsuttuun torjunta-asentoon rinnalleen (rivi 37).

Diskurssianalyysia edustaisi myös enemmän vuorovaikutustoimintaan perustuva tulkinta siitä, miten organisatorista asemaa rakennetaan ja pönkitetään keskustelussa kielen ja vuorovaikutuksen keinoin. Analyysissa voisi katsoa systemaattisesti sitä, kuka avaa ja päättää puheenaiheita eli topiikkeja ja millä keinoin. Tällaista analyysia tehtäessä ollaan samoilla vesillä keskusteluntutkimuksellisen tulkinnan kanssa. Eroksi voidaan nostaa kuitenkin diskurssianalyysille tyypillinen vaatimus myös muun kuin keskustelun kontekstin olennaisesta merkityksestä: analyysin tekijä haluaisi ehkä tutkimuksellaan kertoa nimenomaan siitä, miten topiikkien avaaminen, käsittely ja lopettaminen liittyy esimerkiksi johtamistyyliin (Svennevig 2011). Diskurssianalyysille on siis leimallista pyrkiä sosiaalisen makrotason tulkintoihin, kun keskustelunanalyysi kohdentuu tiukemmin juuri keskustelun itsensä kontekstiin.

Esimerkki 2. Kahden välistä johtamiskeskustelua organisaatiossa X. Toimitusjohtaja (Esa) ja markkinointijohtaja (Jan).

Litterointimerkinnät: - kesken jäävä ilmaus; [ ] päällekkäispuhunta; *no* alleviivaus merkitsee painotusta; (.) lyhyt tauko; (1.0) tauko sekunneissa; = kaksi puhunnosta liittyy toisiinsa tauotta; (( )) litteroijan kommentit.

01 Esa: Onko tota (.) koulutus- (.) ni onks sitä ollu riittävän paljo
02 tässä (.) nyt lähivuosina vai-
03 Jan: Mm- mehän käytiin (.) siis mä kävin nää peruskurssit (.) sit on
04 muutama preppaus ollu jostaki tuotteesta. Ja sitte oli tää (.) Mörkö
05 tää- mä en muista enää nimeä ne sano rumasti Möröks sitä yks
06 konsultti (.) jonka Miettinen (.) niinku laitto meidät laittaan
07 myyntikoulutusta=se oli hyvin erikoinen rupeama se ajo jotain (.)
08 käärmettä pulloon yritti ajaa meille. Se oli hyvin erikoinen. Sit oli
09 tää- (.) sit oli myyntikoulutusta oli tää jalkapallo Anssi T. Salo
10 vai mikä se on. Et ei sitä kauheesti oo ollu kyllä. Ei oo ollu et
11 kyllähän meidän täytyy nyt jatkos ni koulutuskalenteriin määritellä
12 että siel on ((sanoja poistettu)) mis meil on oikeasti ongelmia (.)
13 mut ei sitä hurjasti oo ollu kyllä. Aina vaan vähentyny tässä viime
14 vuosina. Et siinä on ollu joku ketunhäntä kainalos ku sitä on tehty.
15 Esa: Niin voi olla joo. Joo. (4.0) ((molemmat merkitsevät jotain
16 papereihin)) Sitte kehittämis- (1.0) työ.
17 Jan: No tää nyt kyllä on vähä ehkä liiankin raaka tää ykkönen mut tässä
18 mä olin niin tuohduksissa sillon kun (.) mä oikeesti- (.) no tähän

kytkeytyy nyt se huoli tästä talouden tilanteesta ihan oikeesti mä
mietin et mikä on se ((yrityksen nimi)) olemassa olon oikeutus
((sanoja poistettu). Ja sitte ku nää puuttuvat työkalut jotka ihan
oikeesti niin nehän kaikilla kilpailijoilla on jo. Ni se täs
aiheuttaa sitä minkä takia mä nyt oon sen [tänne alle-
Esa: [Mikä se työkalu on?
Jan: Työkalut on (.) se liittyy tähän tekniikkaan=ne on nää e-laskut
sähköset palvelut, lakisääteiset palkkailmoitukset,
((sana poistettu)) tuote. ((Listaa puhuessaan sormilla, katse ohi))
Esa: Niin nämä. Joo.
Jan: Niin nehän on niinku ihan, ne on semmoset mä nään niinku (.) tosi
pahana juttuna et niit ei oo. Et jos mul ois rahaa niin mä ostaisin
ne äkkiä tälle talolle. Ne on niinku se- sen suuruusluokan asioita
mun mielestä.
Esa: Joo. (.) Joo. (1.0)
Jan: Sen takia täs on halunnu reagoida- tai olen reagoinu noin vahvasti.
Esa: Joo mutta sinänsä tää on must (.) oikeast[aan-
Jan: [Toi meni itseasias
tunnepuolelle jo ((nauraa))
Esa: Mm toi- menettelyhomma niin no mä oon kertonu tästä että (.) nää
on todellisuudessa (.) näiden tarkotus on toimii Normandian
maihinnousun savuverhona.
Jan: Niin.

42 Esa: Sit sä laitat jonkun numeron vaan sinne niin se oleellinen asia
43 on siellä alla oleva ((näyttää elein tekstilaatikon ja hymyilee))
44 Jan: Niin teksti, kyllä.
45 Esa: Et se on niinku tää että mä oon nähny kuinka, esimiehelle josta
46 kaikki sanoo että sille ei kukaan anna uskalla ykköstä antaa
47 vaikka se on ykkösen arvonen=mä olen nähny ku sille annetaan se
48 ykkönen. Koska siellä alla lukee että mitä pitäisi tapahtua
49 että esimiestyöni olisi paremmin. Siin lukee alla sitte että (.)
50 minusta meidän pitäisi tavata vähintään kerran kuukaudessa
51 keskustelemassa minun työtilanteesta ja niin edelleen. Mä en oo
52 ainakaan nähny ketään joka ois ottanu herneen nenäänsä sitte siitä.
53 Jan: Niin (.) se asia on siinä.
54 Esa: Siis se ykkönen häviää sinne ja se on- miettii vaan että (.) ei ne
55 nyt ihan tolkuttomat noi vaateet oo. Ihan (.) täysjärkisii (.)
56 no mutta mä en sinänsä kiinnitä (.) mä ite oon tämmönen mä annan
57 ykköstä ja kakkosta.
58 Jan: Joo no tässä nyt on halunnu pysähtyä tohon oikeesti.

Analyysissa voisi tarkastella myös sitä, miten sosiaalista ongelmallisuutta käsitellään. Esimerkissä sosiaalisesti ongelmallisena voitaisiin nähdä Janin antama heikko numeerinen arviointi, joka koskee Esan rivillä 16 avaamaa topiikkia kehittämistyö. Ongelmallisuudesta kertoo esimerkiksi psykologinen selonteko (engl. *account*) *olin niin tuohduksissa* (rivi 18) ja sitä kehystävä arviointi (*vähä ehkä liiankin raaka tää ykkönen*). Sosiaalisesta ongelmallisuudesta ja tietynlaisen sosiaalisen tunnustuksen

tehneen Janin ”kasvojen” varjelemisesta kertoo puolestaan Esan (r. 54–57) todistelu siitä, että arvioinnin numerot eivät ole niin tärkeitä kuin sanallinen arviointi. Tässäkin yhteydessä keskustelussa kiinnostavasti psykologisoidaan eli selitetään arvioinnin tapa henkilökohtaisena ominaisuutena (r. 56–57: *mä ite oon tämmönen mä annan ykköstä ja kakkosta*).

Esimerkkiä voitaisiin analysoida myös multimodaalisesti eli käyttämällä videokuvatun aineiston suomia mahdollisuuksia yhdistää keskustelun verbaalin kielen analyysi keskustelijoiden keholliseen vuorovaikutukseen (esim. Knoblauch, Schnettler & Raab 2006). Tässä artikkelissa emme anonymiteettilupauksen vuoksi voi näyttää videotallennetta tai kuvakaappauksia tallenteesta, mutta teemme pari esimerkinomaista huomiota. Diskurssianalyyttisen tulkinnan kannalta kiintoisaa voisi olla esimerkiksi, kuinka papereita käytetään apuna ja välineinä vuorovaikutuksessa (läpi koko esimerkin puhujat sormeilevat ja vilkuilevat heidän välissään pöydällä olevia papereita), kuinka rytmiset eleet esiintyvät painottamisen ja listan tuottamisen välineinä (r. 27) tai kuinka ikoniset eleet voivat ohjata ja täsmentää merkityksiä (r. 43).

Vaikka useimmissa tapauksissa tutkijalla on ainakin alustavasti tiedossaan joko omaan havaintoon tai johonkin muuhun lähteeseen perustuen aihepiiri, jonka kielellistä ja vuorovaikutuksellista rakentumista hän aineistosta katsoo, ilmiön tarkempi määrittely syntyy usein analyysin kautta. Tarkempi pureutuminen kontekstuaaliseen kielenkäyttöön täsmentää analyysin kysymyksenasetteluja. Jos esimerkkinämme toimivaa keskustelukatkelmaa luettaisiin aineistona esimiestyöskentelystä ja vallan rakentumisesta keskustelussa, voisi analyysin tekijä paikantaa lukuisia eritasoisia kielellisiä (tai multimodaalisia) rakenteita ja niiden funktioita, joihin analyysi voisi perustua. Rakenteisiin ja niiden kautta funktioihin liittyisi jo aiemmin mainitsemamme tekijyyden esittäminen ja persoonamuotoisuus. Esimerkin yhteydessä voitaisiin puhua johtamis-, tavoite- tai kehityskeskustelutekstilajista (tai sosiaalisesta toimintatyypistä), johon liittyisi esimerkiksi keskustelun rakenteellinen kysymys–vastaus-muotoisuus ja puhujien esiin tuoma ymmärrys rooleistaan keskustelussa. Myös sekä verbaaliset että kehollliset metaforat ja analogiat ja nimeämisen tavat ovat nekin esimerkissä hyvin kiintoisia.

4. Yhteenveto

Diskurssianalyysin dialoginen ja sosiaalinen, vuorovaikutusta korostava kielikäsitys ja konstruktionistinen perusta katsoa kieltä todellisuuden sosiaalisen rakentumisen välineenä ovat diskurssianalyyttisen metodin puitteet. Kielenkäytön mikrotason suhteen diskurssianalyysin metodiset ohjenuorat ovat kuitenkin väljät. Ei ole olemassa yhtä tiettyä analyysivälinettä tai esimerkiksi kielenilmiöiden listaa, jonka sisältämät kohdat aineistosta analysoimalla saisi tehtyä oikeanlaisen diskurssianalyysin.

Kielenkäyttöön ja rakenteeseen liittyviä analyysivälineitä kuitenkin riittää, ja tässä mielessä diskurssianalyysin metodinen maisema on sangen rikas. Tässä artikkelissa olemme kuvanneet välineistä muutamia ja avanneet lyhyesti kahden hyvin erityyppisen esimerkin kautta sitä, millä tavoin kielenkäytöstä havainnoitujen kielellisten tai vuorovaikutuksellisten ilmiöiden voi nähdä antavan perusteita sosiaaliselle tulkinnalle. Avainkysymys diskurssianalyysissa onkin juuri se, miten kielenkäytöstä tehdään sosiaalista tulkintaa.

Sosiaalinen tulkinta vaatii lingvististä ja nimenomaan diskurssianalyyttista mielikuvitusta – jolle läheinen käsite voisi olla myös *kielitaju* (ks. Kielitaju kielentutkijan työkaluna tk.). Joka tapauksessa meillä kaikilla on valtava kokemuksellinen varanto erilaisia huomioita kielenkäytön ja kielen rakenteiden toistuvuuksista sekä tulkinnoista, joita olemme tehneet ja joista olemme kuulleet liittyen kielenkäytön tapoihin erilaisissa tilanteissa. Kun puhumme diskurssianalyyttisesta mielikuvituksesta, lainaamme C. Wright Millsin (2015 [1959]) ajatusta sosiologisesta mielikuvituksesta, jolla Mills viittasi tietoisuuteen henkilökohtaisen kokemuksen ja sosiaalisten rakenteiden suhteesta. Vastaavanlainen käsite on *sosiologinen ambivalenssi* (Merton 1976), jolla tarkoitetaan sitä, että sosiologi on aina osa sitä, mitä tutkii. Muutettavat muuttaen: diskurssianalyytikko tutkii asioita, jotka ovat hänen omassa kokemuspiirissään, ja diskurssianalyytikolla on oltava mielikuvitusta nähdä yhteyksiä kielenkäytön ja sosiaalisen toiminnan välillä. Kenttä on laaja, ja monet asiat ja ilmiöt voivat olla tutkimuksen kohteena. Itse asiassa diskurssianalyyttinen mielikuvitus yhdistää nimenomaan sosiologisen mielikuvituksen

ja lingvistisen mielikuvituksen; diskurssianalyytikko oivaltaa yhteyksiä sosiaalisten rakenteiden ja kielenkäytön rakenteiden tai niiden käytön välillä.

Aiheesta lisää:

Dijk, Teun van: "Discourse and knowledge". [verkkoaineisto]. [viitattu 18.10.2020]. Saatavissa: https://youtu.be/sxfc-WJRKEM.

Johnstone, Barbara. 2008. *Discourse Analysis*. (2. p.). Malden (MA): Blackwell.

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero. 2016. *Diskurssianalyysi*. Tampere: Vastapaino.

Jones, Rodney. 2012. *Discourse Analysis: A Resource Book for Students*. Abingdon: Routledge.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne. 2009. *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.

Potter, Jonathan: "Discourse & cognition: Issues of interaction, emotion and mental ontology". [verkkoaineisto]. [viitattu 18.10.2020]. Saatavissa: https://youtu.be/jChg4PQvfjA.

VIITTEET

1 Esimerkki tällaisesta on organisaatiotutkimuksessa virinnyt kiinnostus strategiatyön käytäntöihin. Menetelminä on hyödynnetty esimerkiksi kriittistä diskurssianalyysia, keskusteluntutkimusta, etnografiaa ja toimintatutkimusta. Yhteinen ilmiö, jota tarkastellaan, on kuitenkin nimenomaan strategiatyö. (Esim. Sorsa, Pälli, Vaara & Peltola 2010.)

KIRJALLISUUS

Angermuller, Johannes, Maingueneau, Dominique & Wodak, Ruth. 2014. The discourse studies reader: An introduction. Julkaisussa: Angermuller, Johannes, Maingueneau, Dominique & Wodak, Ruth (toim.) *The Discourse Studies Reader: Main Currents in Theory and Analysis*. Amsterdam: Benjamins, 1–14.

Austin, John L. 1962. *How to Do Things with Words*. Oxford: Oxford University Press.

Bahtin [Bakhtin], Mihail. 1981. *The Dialogic Imagination: Four Essays*. Toim. Michael Holquist, englanniksi kääntäneet Caryl Emerson & Michael Holquist. Austin: University of Texas Press.

Bahtin [Bakhtin], Mihail. 1986 [1953]. The problem of speech genres. Englanniksi kääntänyt Vern McGee. Julkaisussa: Emerson, Caryl & Holquist, Michael (toim.) *M. M. Bakhtin, Speech Genres and Other Late Essays*. Austin: University of Texas Press, 60–102.

Baker, Paul, Gabrielatos, Costas, KhosraviNik, Majid, Krzyzanowski, Michał, McEnery, Tony & Wodak, Ruth. 2008. A useful methodological synergy? Combining critical discourse analysis and corpus linguistics to examine discourses of refugees and asylum seekers in the UK press. *Discourse & Society* 19, 273–306.

Barthes, Roland. 1993. *Tekijän kuolema, tekstin syntymä*. Suom. Lea Rojola ja Pirjo Thorel. Tampere: Vastapaino.

Bazerman, Charles. 1997. Discursively structured activities. *Mind, Culture, and Activity* 4, 296–308.

Benwell, Bethan & Stokoe, Elizabeth. 2006. *Discourse and Identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Berger, Peter & Luckmann, Thomas. 1966. *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Garden City (NY): Anchor Books.

Blommaert, Jan. 2009. On Hymes. Introduction. *Text & Talk* 29, 241–243.

Brown, Gillian & Yule, George. 1983. *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.

Brown, Penelope & Levinson, Stephen. 1978. Universals in language usage: Politeness phenomena. Julkaisussa: Goody, Esther N. (toim.) *Questions and Politeness: Strategies in Social Interaction*. Cambridge: Cambridge University Press, 56–310.

Burr, Vivien. 2015 [1995]. *Social Constructionism*. (3. p.). London: Routledge.

Daneš, František. 1974. Functional sentence perspective and the organisation of the text. Julkaisussa: Daneš, František (toim.) *Papers on Functional Sentence Perspective*. Prague: Academia, 106–128.

Davies, Bronwyn & Harré, Rom. 1990. Positioning: the discursive production of selves. *Journal for the Theory of Social Behavior* 20, 43–63.

De Fina, Anna & Georgakapoulou, Alexandra (toim.). 2015. *The Handbook of Narrative Analysis*. Chichester: John Wiley.

Devitt, Amy. 1991. Intertextuality in tax accounting: generic, referential, and functional. Julkaisussa: Bazerman, Charles & Paradis, James (toim.) *Textual Dynamics of the Professions: Historical and Contemporary Studies of Writing in Professional Communities*. Madison: The University of Wisconsin Press, 336–357.

Dijk, Teun van. 1972. *Some Aspects of Text Grammars: A Study in Theoretical Linguistics and Poetics*. Mouton: The Hague & Paris.
Dijk, Teun van. 1977. Semantic macro-structures and knowledge frames in discourse comprehension. Julkaisussa: Just, Marcel A. & Carpenter, Patricia A. (toim.) *Cognitive Processes in Comprehension*. Hillsdale (NJ): Lawrence Erlbaum, 3–32.
Dijk, Teun van. 1997. Introduction: The study of discourse. Julkaisussa: Dijk, Teun van (toim.) *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*. London: SAGE, 1–7.
Edwards, Derek & Potter, Jonathan. 1992. *Discursive Psychology*. London: SAGE.
Fairclough, Norman. 1992. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
Fairclough, Norman. 2001 [1989]. *Language and Power.* (2. p.). London: Longman.
Fairclough, Norman. 2003. *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London: Routledge.
Fillmore, Charles. 1968. The case for case. Julkaisussa: Bach, Emmon & Harms, Robert (toim.) *Universals in Linguistic Theory*. New York (NY): Holt, Rinehart and Winston, 1–88.
Foucault, Michel. 1970. *The Order of Things: An Archeology of the Human Sciences.* London: Tavistock.
Fowler, Roger, Hodge, Bob, Kress, Günther & Trew, Tony. 1979. *Language and Control*. London: Routledge.
Frawley, William. 1992. *Linguistic Semantics*. Hillsdale (NJ): Lawrence Erlbaum.
Genette, Gerard. 1972. *Figures III*. Paris: Éditions du Seuil.
Grice, H. Paul. 1975. Logic and conversation. Julkaisussa: Cole, Peter & Morgan, Jerry (toim.) *Syntax and Semantics 3*: *Speech Acts*. New York (NY): Academic press, 41–58.
Gumperz, John. 1982. *Discourse Strategies. Studies in Interactional Sociolinguistics* 1. Cambridge: Cambridge University Press.
Halliday, Michael A. K. 1994 [1985]. *An Introduction to Functional Grammar.* (2. p.). London: Edward Arnold.
Halliday, Michael A. K. & Hasan, Ruqaiya. 1976. *Cohesion in English*. London: Longman.
Harris, Zellig. 1952. Discourse analysis. *Language* 28, 1–30.
Heikkinen, Vesa. 1999. *Ideologinen merkitys kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Heikkinen, Vesa, Voutilainen, Eero, Lauerma, Petri, Tiililä, Ulla & Lounela, Mikko (toim.). 2012. *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Helsinki: Gaudeamus.
Holmes, Janet, Schnurr, Stephanie & Marra, Meredith. 2007. Leadership and communication: discursive evidence of a workplace culture. *Discourse & Communication* 1, 433–451.
Hymes, Dell H. 1974. *Foundations in Sociolinguistics: An Ethnographic Approach*. Philadephia: University of Pennsylvania Press.
Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero. 1993. *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.
Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero. 1999. *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.
Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero. 2016. *Diskurssianalyysi*. Tampere: Vastapaino.
Karvonen, Pirjo. 1995. *Oppikirjateksti toimintana*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Knoblauch, Hubert, Schnettler, Bernt & Raab, Jürgen. 2006. Video-analysis: Methodological aspects of interpretive audiovisual analysis in social research. Julkaisussa: Knoblauch, Hubert, Schnettler, Bernt, Raab, Jürgen & Soeffner, Hans-Georg (toim.) *Video-Analysis: Methodology and Methods. Qualitative Audiovisual Data Analysis in Sociology*. Berlin: Peter Lang, 9–28.

Kristeva, Julia. 1986 [1966]. Word, dialogue and novel. Julkaisussa: Moi, Toril (toim.) *The Kristeva Reader*. New York (NY): Columbia University Press, 34–62.

Leech, Geoffrey. 1974. *Semantics*. Harmondsworth: Penguin Books.

Leeuwen, Theo van. 2007. Legitimation in discourse and communication. *Discourse & Communication* 1, 91–112.

Levinson, Stephen C. 2004. Deixis. Julkaisussa: Horn, Laurence (toim.) *The Handbook of Pragmatics*. Oxford: Blackwell, 97–121.

Lillqvist, Ella. 2019. Korpusavusteinen diskurssianalyysi kuluttajatutkimuksen menetelmänä: Pikavippikeskustelun synty, nousu ja arkipäiväistyminen Suomi24-keskustelufoorumilla. *Kulutustutkimus.Nyt* 13, 5–30.

Maschler, Yuel & Schiffrin, Deborah. 2015. Discourse markers: language, meaning, and context. Julkaisussa: Tannen, Deborah, Hamilton, Heidi E. & Schiffrin, Deborah (toim.) *The Handbook of Discourse Analysis*. (2. p.). Chichester: John Wiley & Sons, Ltd, 189–221.

Mautner, Gerlinde. 2016. Checks and balances: How corpus linguistics can contribute to CDA. Julkaisussa: Wodak, Ruth & Meyer, Michael (toim.) *Methods of Critical Discourse Studies*. London: SAGE, 122–143.

Merton, Robert C. 1976. *Sociological Ambivalence and Other Essays*. New York (NY): The Free Press.

Mills, C. Wright. 2015 [1959]. *Sosiologinen mielikuvitus*. Suom. Antti Karisto, Esa Konttinen, Pentti Takala & Hannu Uusitalo. Helsinki: Gaudeamus.

Mäntynen, Anne, Shore, Susanna & Solin, Anna. 2006. *Genre – tekstilaji*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Nuyts, Jan. 2005. The expression of modality. Julkaisussa: William Frawley (toim.) *The Expression of Cognitive Categories 1*. Berlin: Mouton de Gruyter, 1–26.

Paltridge, Brian. 2012. *Discourse Analysis. An Introduction*. (2. p.). London: Continuum.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne. 2009. *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.

Potter, Jonathan. 1996. *Representing Reality. Discourse, Rhetoric and Social Construction*. London: SAGE.

Potter, Jonathan & Wetherell, Margaret. 1987. *Discourse and Social Psychology: Beyond Attitudes and Behaviour*. London: SAGE.

Pälli, Pekka. 2003. *Ihmisryhmä diskurssissa ja diskurssina*. Acta Universitatis Tamperensis 910. Tampere: Tampere University Press.

Pälli, Pekka. 2018. Ascribing materiality and agency to strategy in interaction: A language-based approach to the material agency of strategy. *Long Range Planning* 51, 436–450.

Schiffrin, Deborah. 1994. *Approaches to Discourse*. London: Blackwell.

Searle, John R. 1975. Indirect speech acts. Julkaisussa: Cole, Peter & Morgan, Jerry (toim.) *Syntax and Semantics, 3: Speech Acts*. New York (NY): Academic Press, 59–82.

Sinclair, John McHardy & Coulthard, Malcolm. 1975. *Towards an Analysis of Discourse: the English Used by Teachers and Pupils*. London: Oxford University Press.

Sorjonen, Marja-Leena & Laakso, Johanna. 2005. Katko vai eiku? Itsekorjauksen aloitustavat ja vuorovaikutustehtävät. *Virittäjä* 109, 244–271.
Sorsa, Virpi, Pälli, Pekka, Vaara, Eero & Peltola, Katja. 2010. *Strategia mahdollisuutena ja rajoitteena kuntaorganisaatiossa. Kielestä, kommunikaatiosta ja vallasta*. Research Reports 70. Helsinki: Hanken School of Economics.
Svennevig, Jan. 2011. Leadership style in managers' feedback in meetings. Julkaisussa: Angouri, Jo & Marra, Meredith (toim.) *Constructing Identities at Work*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 17–39.
Tieteen termipankki. 2019. [verkkoaineisto]. [viitattu 12.2.2020]. Saatavissa: https://tieteentermipankki.fi.
Wiggins, Sally & Potter, Jonathan. 2008. Discursive psychology. Julkaisussa: Willig, Carla & Rogers, Wendy (toim.) *The SAGE Handbook of Qualitative Research in Psychology*. London: SAGE, 73–90.
Wittgenstein, Ludwig. 2001 [1953]. *Filosofisia tutkimuksia*. Suom. Heikki Nyman. Helsinki: WSOY.
Wodak, Ruth & Meyer, Michael. 2016 [2001]. Critical discourse analysis: History, agenda, theory and methodology. Julkaisussa: Wodak, Ruth & Meyer, Michael (toim.) *Methods of Critical Discourse Studies*. (3. p.). London: SAGE, 1–22.